

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Tereza Antoňová

**„Strategie přežití“ dlouhodobě nezaměstnaných
absolventů středních odborných škol v Praze:
kvalitativní studie**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Tereza Antoňová**

Vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Čížek**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

ANTOŇOVÁ, Tereza. „Strategie přežití“ dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol v Praze. Praha, 2014. 46 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Tomáš Čížek.

Abstrakt

Autorka bakalářské práce se zabývá strategiemi dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol v Praze. Jelikož jsou strategie ovlivněny vnímáním statusu nezaměstnaného a reakcí sociálních sítí, jsou také součástí práce. Výzkum vychází z odborné literatury zabývající se nezaměstnanými a jejich strategiemi v oblastech: hledání práce, finance a volný čas. Autorka se inspirovala především Kulturami nezaměstnanosti nizozemských sociologů Engbersena, Schuyta a Timmera. V rámci kvalitativního výzkumu proběhlo 10 polo-strukturovaných rozhovorů. Z výsledků výzkumu vychází, že absolventi jsou svou nezaměstnaností zasaženi ve vztahu ke statusu, který si připisují. Ve chvílích, kdy rodina není oporou, nacházejí porozumění spíše u přátel. Strategie nezaměstnaných absolventů jsou v některých bodech velmi podobné se strategiemi ostatních nezaměstnaných skupin. Finančně jsou ale zcela odkázáni na své sociální sítě, neboť sami nemají nárok na sociální podporu. Při hledání přívýdělků byly shledány sociální sítě také jako neefektivnější. Struktura času není u nezaměstnaných absolventů dle výpovědí ohrožena.

Abstract

Author of the bachelor thesis deals with strategies of long-term unemployed graduates of secondary vocational school¹ in Prague. These strategies are also affected by their perception of social status of the unemployed and reaction of their social networks which is the reason why the social status and social networks are part of this thesis. The research is based on literature about the unemployed and their strategies in the areas: searching for a job, finance and free time. Author is especially inspired by Dutch sociologists Engbersen, Schuyt and Timmer and their book Culture of unemployment. Ten semi-structured interviews were performed within the qualitative research. One of the results is that the graduates are affected by unemployment in relation to social status

---

¹ Target group: „graduates from a vocational school with the school leaving examination may either perform a certain profession or continue with studies at university or college“[Kábelová, 2010].

which they recognize. At the moments when family does not provide much needed support, these graduates find understanding among friends. Strategies of unemployed graduates are in some aspects similar to strategies of other groups of unemployed people. These graduates are financially dependent on their social networks, because they have no claim to social support. Social networks also seem to be the most effective way when searching for income. According to the statements, the time structure of unemployed graduates is not disturbed.

Klíčová slova

dlouhodobě nezaměstnaní absolventi, strategie dlouhodobě nezaměstnaných, práce, sociální status, sociální kontakty

Keywords

long-term unemployed graduates, strategy of long-term unemployed, work, social status, social network

Rozsah práce: 73 250 znaků (od úvodu po závěr)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14.5.2014

Tereza Antoňová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Tomáši Čížkovi za hodnotné rady a kritické připomínky a také za jeho čas, strávený při kontrole jednotlivých částí mé práce. Zároveň děkuji panu Martinu Hájkovi, Ph.D. za jeho hodnotné připomínky na bakalářském semináři. Dále bych chtěla také poděkovat paní Miriam Kotrusové, Ph.D. a paní Mgr. Dagmar Štěpánkové za jejich hodnotné rady.

Strategie dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol v Praze

Práce je nedílnou součástí našich životů. Jejím společenským vývojem se zabývá Sociologie práce. Sociologie práce vzniká v 19. století, kdy se jí zabývali i takoví velikáni jako byl E. Durkheim, K. Marx a M. Weber [Fulcher, Scott, 2011].

Práce jako lidská aktivita přeměňuje okolní svět. Bývá provázena fyzickou i duševní námahou. Ale i když je časově náročná a vyčerpávající, má na lidský život pozitivní vliv. Pracující lidé si déle udrží fyzické a duševní zdraví. Dalším nemalým přínosem je tvorba bohatství [Šmajš in Buchtová, 2002].

Ne každý pracující je nutně zaměstnaný, ale je to jedna z existujících možností. Zaměstnání je institucionalizované povolání [Kuchař, 2007]. Povolání, které jedinec vykonává, určuje jeho postavení ve společnosti. Různá povolání se od sebe liší v činnosti, pracovních podmínkách, kvalifikaci, zisku a prestiži [Havlová, 1996].

Nezaměstnaným je každý ekonomicky aktivní jedinec, který hledá nové pracovní uplatnění [Kuchař, 2007]. Čím déle člověk zůstane nezaměstnaným, tím je složitější práci nalézt. Nezaměstnanost devaluje lidský kapitál a připravuje člověka o pracovní návyky [Kuchař, 2007].

Nezaměstnanost způsobuje změny v pohledu na sebe sama. Nezaměstnaný musí přijmout nový podřadný status [Mareš, 1994]. Připadá si jako neplnohodnotný člen společnosti. Ztrácí možnost seberealizace a naplnění života smysluplnou činností [Brožová, 2003]. Mnozí si připadají bezmocní a vyřazení ze společnosti. S neúspěchem ztrácejí sebevědomí a důvěru ve své schopnosti [Buchtová, 2002].

Sociální izolace je dalším závažným problémem dlouhodobé nezaměstnanosti. Člověk, který opustí své místo, přerušuje zde navázané sociální kontakty. K izolaci dochází i u absolventů, které se spolužáky dělí především vzdálenost [Hora, 2008]. Mezi hlavní důvody úbytku sociálních kontaktů patří obecně ztráta společných zájmů, nedostatek financí a pocit stigmatu [Clasen, Gould, Vincent, 1998: 206 – 207 in Hora, 2008]. Další příčinou může být prostá absence nezaměstnaného v místě běžného setkávání [Mareš, 1994].

Absolventi škol patří mezi jedince ohrožené nezaměstnaností. Zaměstnavatelé často čerstvé absolventy nechtějí přijímat kvůli nízké, nebo žádné praxi v oboru. „Problémy se vstupem absolventů na trh práce jsou tedy spojeny jak se sníženou možností realizovat získané znalosti a dovednosti (které tím nutně zastarávají), tak s odkladem postupného osvojování si zmíněných návyků.“ [Kuchař, 2007: 147]. Dlouhodobě nezaměstnaný absolvent může postupně ztratit veškeré pracovní návyky, čímž přichází o možnost jakéhokoli zaměstnání [Mareš, 1994].

Výzkumný problém

„Ovlivňuje-li nezaměstnanost zásadním způsobem společenské instituce, společenské procesy a postavení jedinců, ovlivňuje nepochybně i jejich sociální jednání“ [Mareš: 90, 1994]. Pokud navíc mění role a status člověka vytváří pak pro něj anomickou situaci, na kterou musí dotyčný reagovat [Mareš, 1994]. Reakce se liší u různých typů lidí a sociálních skupin podle důležitosti a významu, které práci přiřkládají [Singer, 1937, Engbersen, Schuyt, Timmer, 1990 in Mareš, 1994]. Dlouhodobě nezaměstnaní mají své strategie, které se z celospolečenského hlediska zdají iracionální, ale pro ně v jejich situaci se jedná o racionální jednání [Engbersen, Schuyt, Timmer, 2006].

Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi budou mít jistě také své strategie jednání, které se ovšem z důvodu jejich jiného postavení, než mají nezaměstnaní obecně, mohou lišit. Například absolvent neúspěšně hledající práci často zůstává bydlet u svých rodičů [Buchtová, 2002]. Dále, jelikož v České republice nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti, bývá finančně podporován rodinou. Díky návykům ze studií si s penězi od rodičů vystačí a mohou si na ně bez větších problémů zvyknout [Hora, 2008].

Výzkumné otázky

Jak dlouhodobě nezaměstnaný absolvent popisuje řešení své situace?

K úplnému zodpovězení hlavní výzkumné otázky by měly přispět odpovědi na níže uvedené podotázky.

Jak popisuje dlouhodobě nezaměstnaný vlastní vnímání svého statusu?

Jak popisuje dlouhodobě nezaměstnaný absolvent svůj čas a jeho náplň?

Jak popisuje dlouhodobě nezaměstnaný absolvent způsoby hledání zaměstnání?

Jak popisuje dlouhodobě nezaměstnaný absolvent získávání prostředků pro život (jídlo, finance, bydlení, ...)?

Jaká očekávání uvádí dlouhodobě nezaměstnaný absolvent od trhu práce?

Jaké reakce rodiny a blízkých přátel popisuje dlouhodobě nezaměstnaný absolvent na jeho nynější status?

Sběr dat a metodologie

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodologii, jelikož umožňuje dlouhá interviu, která podle sociologů Engbersena, Schuyta a Timmera odhalí vliv sociálního prostředí na jednání a postoje [Engbersen, Schuyt, Timmer, 2006]. Samozřejmě rozhovory neukážou skutečný vliv, ale pouze jeho popis, který dlouhodobě nezaměstnaný uvede.

Data budou sbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů s dlouhodobě nezaměstnanými absolventy. Dotazovaní budou absolventi středních, škol, kteří déle než šest měsíců nemohou nalézt zaměstnání. Dotazovaní budou mít trvalé bydliště v Praze či středočeském kraji. V obou těchto krajích je nezaměstnanost nejvyšší v České republice [ČSÚ, Veřejná databáze, 2012]. Dlouhodobě nezaměstnaný absolvent je člověk registrovaný na úřadu práce šest měsíců a více. Je předpokládáno, že pokud je nahlášen, tak zaměstnání získat chce. Nebude tedy součástí žádné subkultury, která zaměstnání ke svému životnímu stylu nepotřebuje.

Žádný veřejně přístupný seznam nezaměstnaných absolventů není, a tak využiji internetové sociální sítě. Na portálu lide.cz existuje skupina Úřad práce, ve které si nejen nezaměstnaní (příspěť může kdokoli) předávají zkušenosti a diskutují. Na tyto stránky a na svůj profil na facebook.com vložím oznámení, skrze které požádám o účast na výzkumu. Dále navštívím několik náhodně vybraných úřadů práce sídlících v Praze, u kterých sama oslovím potencionální informátory.

Polo-strukturovaný rozhovor považuji za nevhodnější, jelikož udává formu, ale umožňuje též další svobodné doptávání. Rozhovor pak působí pro dotazované přirozeněji. Navíc můžeme získat data, která výzkum posunou dále. Veškeré dotazování bude prováděno v prostředí příjemném pro dotazované, na kterém se s výzkumníkem předem domluví.

Veškeré rozhovory budou nahrávány pomocí diktafonu a přepsány. Transcripty budou vloženy do programu Atlas, kde dojde k jejich kódování.

Hlavní kategorie budou utvořeny podle nejproblematictějších sfér života dlouhodobě nezaměstnaných. To jsou: sociální kontakty, finance, hledání zaměstnání a volný čas.

Interpretace a očekávané závěry

Výsledkem výzkumu by měla být analýza strategií dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol. Mou snahou bude popsat jejich situaci a strategie jednání, kterými se snaží problémy spojené s nezaměstnaností řešit.

Výsledky by mohli rozšířit povědomí o jednání dlouhodobě nezaměstnaných absolventů a následně vést k pochopení jejich životních strategií týkajících se především hledání a výběru zaměstnání a získávání financí.

Předpokládaná literatura:

Texty k velkému tématu

VALLAS, S.P., FINLAY, W., WHARTON, A.S.: Sociology of work: structures and inequalities. Oxford : Oxford University Press, 2009.376 s.

Kniha se zabývá i základy sociologie práce, bude tedy vhodná do úvodu k uvedení a zařazení výzkumného problému do velkého sociologického tématu.

Brožová, D.: Společenské souvislosti trhu práce. 1. vyd. Praha: SLON, 2003.140 s.

Trh práce neodmyslitelně patří do sociologie práce a týká se problému nezaměstnanosti. Část publikace se zabývá, co znamená zaměstnání pro člověka a společnost. Tato část by navazovala v úvodu.

NOVOTNÁ, E.: Sociologie sociálních skupin. Praha: Grada, 2010. 120 s.

Tento text bude použit v úvodu k vysvětlení pojmu primární skupina.

Texty speciální

BUCHTOVÁ, B.: Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada Publishing a. s., 2002. 236 s.

Buchtová se zde věnuje nezaměstnanosti a jejími dopady obecně, ovšem jsou zde důležité zmínky o nezaměstnanosti absolventské. Absolventská nezaměstnanost by byl nadpis kapitoly, kde by byla vysvětlena a popsána její problematika.

MAREŠ, P.: Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: SLON

Ani v této knize není absolventská nezaměstnanost hlavním tématem, ale i tak je dobrým zdrojem vhodným k doplnění popisů dalších sociálních problémů, které sužují tímto statusem postiženou skupinu. Informace z této publikace by byly také použity v kapitole Absolventská nezaměstnanost.

HORA, O.: Strategie dlouhodobě nezaměstnaných: vstupní analýza problému. [online]. Praha, Brno: VÚPSV. 2008. [cit. 2013-23-10]. Dostupné z:

<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_267.pdf >.

Výzkum se zabýval životními strategiemi dlouhodobě nezaměstnaných. Celá kapitola je věnována jejich sociálním vztahům. V jedné z podkapitol se píše právě o soužití blízké rodiny a nezaměstnaných absolventů. Tato část je pro můj výzkum značně podmětná nejen kvůli autorovým závěrům, ale také dalším odkazům na literaturu.

Engbersen, G., Schuyt, K., Timmer, J.: Cultures of Unemployment: A Comparative Look at Long-Term Unemployment and Urban Poverty. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 296 s.

Typologie dlouhodobě nezaměstnaných a jejich kultur vytvořená těmito nizozemskými sociology by byla popsána v části zabývající se strategiemi a kulturou nezaměstnaných a dále k interpretaci mých výsledků.

Metodologické texty

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s.

Strauss je zakladatelem Zakotvené teorie, a tak kniha psaná jím a paní Corbinovou bude užitečná pro mou práci a při kódování. Budu na ní odkazovat v metodologické části.

Ozvlášťující texty

DOOLEY, D., PRAUES, J.: Social cost of underemployment: Inadequate employment as disguised unemployment. New York: Cambridge university press, 2003. 286 s.

Z této publikace bych chtěla použít citát Johna Lenona, týkající se důležitosti práce, k upoutání pozornosti čtenáře v úvodu.

„Work is life, you know, and without it, it's just a far and insecurity.”, 15.12.1969

JAHODA, M., LAZARSELD, P.,F., ZEISEL, H.: Marienthal: sociografie komunity nezaměstnaných. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 182 s.

Tato publikace by sloužila v úvodu k osvětlení důležitosti a dlouhodobosti problému. Autoři zde popisují strategie nezaměstnaných, které ovšem nelze v dnešní době v Evropě použít z důvodu vysoké státní sociální pomoci.

Zdroje .

- BUCHTOVÁ, B.: Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha : Grada Publishing a. s., 2002. 236 s.
- BROŽOVÁ, D.: Společenské souvislosti trhu práce. Praha: SLON, 2003.140s.
- ČSÚ, Veřejná databáze, 2012. [online]. [cit. 2013-23-10]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/16004190F9/\\$File/130412127.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/16004190F9/$File/130412127.pdf)>.
- DOUGLAS, M., WILDAVSKY, A.: Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technical and Environmental Dangers. Berkeley: University of California Press. 1982.
- ENGBERSEN, G., SCHUYT, K., TIMMER, J.: Cultures of Unemployment: A Comparative Look at Long-Term Unemployment and Urban Poverty. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 296 s.
- FULCHER, J., SCOTT, J.: Sociology. New York: Oxford university press, 2011. 879 s.
- HAVLOVÁ, J.: Profesní dráha ve 20.století. Praha: Karolinum, 1996. 148 s.
- HORA, O.: Strategie dlouhodobě nezaměstnaných: vstupní analýza problému. [online]. Praha, Brno: VÚPSV. 2008. [cit. 2013-23-10]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_267.pdf>.
- KUCHAR, P.: Trh práce: sociologická analýza. Praha: Karolinum, 2007. 181 s.
- MAREŠ, P.: Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: SLON

Obsah

ÚVOD.....	3
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	5
1.1 Hodnota práce ve společnosti.....	5
1.1.1 Práce a adolescenti na středních školách.....	5
1.2 Nezaměstnanost.....	6
1.2.1 Dlouhodobá nezaměstnanost.....	7
1.2.2 Absolventská nezaměstnanost.....	8
1.3 Sociální status nezaměstnaného.....	9
1.4 Sociální kapitál a sociální sítě.....	9
1.4.1 Rodina a přátelé.....	10
1.4.2 Sociální izolace.....	11
1.5 Strategie nezaměstnaných.....	11
1.5.1 Strategie spojené s hledáním zaměstnání.....	12
1.5.2 Finanční strategie.....	13
1.5.3 Volný čas a strategie jeho využití.....	14
2. METODOLOGICKÁ ČÁST.....	17
2.1 Výzkumná otázka.....	17
2.2 Sběr dat.....	17
2.3 Metodologie.....	18
2.4. Reflexe.....	19
3. VÝZKUMNÁ ČÁST.....	21
3.1 Dvě možné cesty absolventů.....	21
3.2 Být nezaměstnaný absolvent.....	21
3.3 Sociální sítě nezaměstnaného.....	23
3.3.1 Rodinná pohoda i místo sváru.....	23
3.3.2 Přátelské porozumění.....	26
3.4 Strategie dlouhodobě nezaměstnaných absolventů SOŠ.....	27
3.4.1 Strategie spojené s hledáním zaměstnání.....	27
3.4.1.1 Zdroje pracovních nabídek.....	28
3.4.1.2 Intenzita hledání práce.....	28
3.4.1.3 Hledané typy práce.....	29
3.4.1.4 Zkušenosti s úřadem práce.....	30
3.4.2 Finanční strategie.....	30
3.4.2.1 Příjmové strategie.....	31
3.4.2.2 Úsporné strategie.....	32

3.4.3 Strategie využití volného času.....	32
3.4.3.1 Problematika smysluplného využití času.....	33
3.4.3.2 Běžný den.....	34
3.4.3.3 Struktura času.....	34
ZÁVĚR	36
POUŽITÁ LITERATURA	38
SEZNAM PŘÍLOH.....	42

Úvod

Co by pro tebe znamenalo získat zaměstnání?“

„No, úplně, úplně všechno. Mam takovej pocit, že bych jako začala konečně normálně žít. Zatím mi to přijde jako takový provizorní, takový nedospělý, že bych prostě konečně stála na vlastních nohách a cítila se jako dospělej člověk.“

(Vlasta, 7 měsíců nezaměstnaná)

Dlouhodobá nezaměstnanost je velkým společenským problémem. Ovlivňuje nejen nezaměstnaného, ale i jeho sociální okolí. S délkou trvání se její psychické, sociální a ekonomické důsledky stupňují a záleží na jedinci a jeho sociálním prostředí, jak se s touto situací vyrovná.

Nezaměstnanost je hojně diskutovaným tématem a to především v období ekonomické krize a jejího doznívání. Není potřeba se ohlížet daleko do minulosti. V roce 2008 propukla celosvětová finanční krize, jejíž dopady jsou mnohdy stále ještě viditelné. Například ke konci roku 2012 byla míra registrované nezaměstnanosti 9,4%, což je velký rozdíl oproti 6% naměřeným na počátku roku 2008 [MPSV 2013a: 22].

Ačkoli jedinci absolující střední školy s maturitou nepatří mezi jedince nezaměstnaností nejohroženější, tak počet jejich registrací na úřadech práce v prvním pololetí 2013 vzrostl² [MPSV 2013b: 5]. U absolventů (ze statistického hlediska) také došlo k navýšení. Počty na úřadech se zvyšují i přes to, že stále více studentů využívá možnosti pokračovat ve studiu terciárního stupně vzdělávání.

Strategie dlouhodobě nezaměstnaných absolventů nejsou častým předmětem studia. Pokud již k výzkumu, který se zabývá pouze absolventy, dojde, jsou středem zájmu absolventi středních škol bez maturity, učilišť a jedinci s ukončenou základní školou, kteří patří ke skupinám nezaměstnaností nejvíce ohroženým. Nemyslím si, že je potřeba zabývat se jen tím, co už je problémem. Také je nutné studovat to, co by se jím mohlo stát. Proto vzhled do života dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol a analýza jejich životních strategií jsou neméně podstatné.

---

² Počet uchazečů o zaměstnání absolujících střední školu s maturitou se meziročně zvýšil o 13,8 tis. Nejvyšší relativní nárůst byl naměřen u absolventů vyššího vzdělání (20,6%), vysokých škol (19,6%) a na také středních škol s maturitou (17,3%) [MPSV 2013: 39].

Praha je místo s nejnižší naměřenou mírou nezaměstnanosti v České republice³, a tak se nabízí otázka, proč studovat strategie dlouhodobě nezaměstnaných absolventů právě zde. Důvodem je odlišnost podmínek, ve kterých se nezaměstnaní nacházejí, a které mohou mít vliv právě na jejich strategie. Již Paul Felix Lazarsfeld v předmluvě k slavné sociologické studii Marienthal zmínil domněnku, že „jednotliví nezaměstnaní v rozsáhlé velkoměstské aglomeraci mohou reagovat jinak, než obyvatelé hornického regionu s absolutní nezaměstnaností“ [Jahoda et al. 2013: 20]. Je tedy důležité studovat nezaměstnané pouze v podobných místech s obdobnou ekonomickou situací.

Nyní bych ráda stručně představila strukturu této bakalářské práce. Tato práce je rozdělena do tří částí, a to teoretické, metodologické a výzkumné. Nejdříve se v teoretické části zaměřím na práci jako společenskou hodnotu a jak je tato hodnota reflektována ve výpovědích adolescentů studujících střední školy. Dále vysvětlím, co znamená být nezaměstnaný a možné důsledky dlouhodobé a absolventské nezaměstnanosti. V následných kapitolách popíši vliv nezaměstnanosti na sociální status a sociální síť člověka. V poslední kapitole teoretické části se budu zabývat obecně strategiemi nezaměstnaných lidí v oblastech, které se zdají nejvíce problematické: strategie spojené s hledáním zaměstnání, finanční strategie, časová struktura a využití volného času. Dále následuje metodologická a výzkumná část, ve které uvádím výsledky svého výzkumu.

---

³ K 31.12.2012 byla míra nezaměstnanosti v Praze vysoká 4,52%. Dále následoval Plzeňský (7,31%) a Středočeský kraj (7,52%). Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla oproti tomu naměřena v Ústeckém (14,02%) a Moravskoslezském kraji (12,34%) [ČSÚ 2014].

1. Teoretická východiska

1.1 Hodnota práce ve společnosti

Práce v jakékoli podobě je součástí lidského života. Práci, jejími sociálními procesy a dimenzemi se zabývá sociologie práce. Sociologie práce jako vědní subdisciplína byla založena v 19. století. Věnovali se jí takoví velikáni jako Karl Max a Émile Durkheim [Vláčil 1996: 1122].

Práce je jednou z hlavních strategií přežití, i když se její kulturní a institucionální formy liší [Vallas et al. 2009: 65]. Je trvale chápána dvojznačně jako nutná námaha či uspokojivý výkon a dobrovolná tvorba [Miková 1996: 824]. I když práce nemusí mít pouze ekonomický účel, tak si většina lidí v našem pokročilém industriálním světě pod pojmem práce představí placené zaměstnání [Vallas et al. 2009: 65].

Práce je jednou z předních hodnot umístěných v hodnotovém systému člověka. V roce 2004 v České republice provedlo CVVM Sociologického ústavu výzkum „Naše společnost“ [Čadová, Paleček et al. 2006: 61], jehož součástí bylo seřazení nejdůležitějších stránek života. Na prvním místě se umístila rodina a těsně za přáteli se na třetí místo dostala práce. Práci byla dokonce přisouzena vyšší priorita než volnému času. Hlavním důvodem, proč lidé chodí do práce, jsou podle výzkumu z roku 2003 finance a sociální kontakt [tamtéž: 62].

Práce je vysoce postavena v našem systému hodnot. Hodnotový systém jedince je produktem dědictví společnosti a ovlivněn vlastní zkušeností, jejíž vliv je ovšem v porovnání se společenským dědictvím minimální [Sak 2000: 38].

Jedinci, kteří považují práci za důležitou ve svém životě, reagují na problémy či úspěchy týkající se jí odlišně než ti, kteří ji vnímají jen jako nutné zlo [Čadová, Paleček et al. 2006: 56].

1.1.1 Práce a adolescenti na středních školách

Absolventi středních škol jsou cílovou skupinou mého výzkumu. Proto považují za důležité, zmínit, důležitost práce pro jejich životy a jakou pozici v jejich hodnotovém systému zaujímá.

Po dětství a pubertě nastává v životě jedince období adolescence. V tomto období životního cyklu, mezi 15 až 25 lety, je hlavním vývojovým úkolem „získávání profesní identity“, „volba povolání a příprava na ně“ [Havighurst 1982 dle Švancara

2002: 163]. Adolescent obvykle studuje střední školu a tím se připravuje k terciárnímu vzdělávání či ke vstupu na trh práce.

Pracovní činnost má podle Švancary [2002: 164] především v počátku nezastupitelnou funkci. Mladý člověk si upevňuje řád života a mezilidských vztahů. Stává se odpovědným za svou práci. Práce je jedním z činitelů individuace a utváření vlastního životního stylu. Absence pracovní činnosti po ukončení studia může tento proces narušit.

Studenti během svého studia na středních školách mají určité představy o svém budoucím životě. Tato očekávání ovlivňují životní strategie a „ty jsou závislé na tom, jaké možnosti adolescenti vidí a jaké cíle a prostředky mají ve svém dosahu“ [Kubátová 2008: 158]. Součástí výzkumu Kubátové [2008] byly představy studentů třetích ročníků o jejich dospělém životě. Otázka zněla, jak si studenti z roku 2004 představují svůj život v roce 2020. Svět studentů středních odborných škol a gymnázií je „světem možností“. I přes viděné možnosti si uvědomují, že o pohodlný a klidný život se musejí zasloužit. Studenti si dále také uvědomují, že jejich šance mohou být ovlivněny vnějšími silami, které sami ovlivnit nemohou. V jejich představách hrála práce velkou roli. Všichni pracují (zaměstnání či jiná forma), práce pro studenty představuje vysokou hodnotu. Systém hodnot si jedinci osvojují během svého zrání a dospívání, ten utváří „základní motivační strukturu“ pro životní strategie [Sak 2000: 37]. Pokud tedy práce stojí vysoko v tomto systému a studenti očekávají, že budou v dospělosti pracovat, pak nejspíše bude jednou z jejich životních strategií po studiu hledání práce.

Práce je tedy pro dostudovaného člověka důležitá nejen kvůli stabilizaci jeho vývoje, ale také proto, aby naplnil svá vlastní očekávání. Získání zaměstnání po ukončení studia však není samozřejmostí.

1.2 Nezaměstnanost

„Ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje, je nezaměstnaný“ [Mareš 1998: 16]. Rozlišujeme práce vykonávané pro neekonomické účely, jako jsou například domácí práce či zájmové aktivity, a ty pro ty ekonomické. Jedním typem takové práce je zaměstnání. Zaměstnanecký vztah se vyznačuje vykonáváním práce na smluvním základu a odměnou za tento výkon [tamtéž].

Jednotná definice nezaměstnanosti neexistuje, zjednodušeně řečeno jsou nezaměstnaní lidé ti, kterým se i přes snahu nedaří uplatnit na trhu práce. Eurostat

definuje nezaměstnaného na základě definice Mezinárodní organizace práce OSN jako člověka staršího 15 let, který:

- 1) není zaměstnaný
- 2) v průběhu posledních čtyř týdnů aktivně hledal pracovní uplatnění
- 3) je schopen okamžitě nebo během čtrnácti dnů, tedy referenčního období nastoupit do zaměstnání či sebezaměstnání [ČSÚ].

Nezaměstnaný má možnost zaregistrovat se na Úřadě práce ČR jako uchazeč o zaměstnání. Uchazečem o zaměstnání je podle 24§ a 25§ zákona o zaměstnanosti 435/2004 sb., ve znění pozdějších předpisů, fyzická osoba, která požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání [Zákon o zaměstnanosti 435/2004 sb.: 10-11]. Zákon vyjmenovává případy, ve kterých se jedinec nemůže stát uchazečem o zaměstnání a to především je-li v pracovněprávním vztahu, služebním poměru nebo osobou samostatně výdělečně činnou. Registrace nezaměstnanému přinese mnohá oprávnění i povinnosti, které v případě, že nebudou plněny, mohou zapříčinit vyloučení z registru.

Nezaměstnanost je přirozenou součástí tržní ekonomiky. „Strukturální změny v ekonomice doprovázejí pohyby na pracovních trzích, kdy lidé do nezaměstnanosti vstupují a zase z ní vystupují.“ [Brožová 2003:86]. Nezaměstnanost se stává problémem s délkou jejího trvání [tamtéž: 87].

1.2.1 Dlouhodobá nezaměstnanost

Dlouhodobá nezaměstnanost dříve vznikala s trváním delším dvanácti měsíců, u absolventů šesti [Buchtová 2002: 98]. V důsledku novely zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. platné od 1.1.2009 je zvýšená péče při hledání zaměstnání věnována uchazečům o zaměstnání registrovaným déle než pět měsíců (§33) [Zákon o zaměstnanosti 435/2004 sb.: 14]. Tato doba je určena k nalezení nového zaměstnání odpovídajícímu schopnostem a kvalifikaci nezaměstnaného [Brožová 2003: 86]. Dlouhodobá nezaměstnanost je problematická pro nezaměstnaného i pro ekonomiku. Jedinci způsobuje ekonomické, sociální a psychologické problémy, které mnohdy mohou vyústit až ve zdravotní [Buchtová, 2002]. S prodlužující se délkou trvání se problémy mohou kumulovat, zvětšovat a i postavení na trhu práce se zhoršuje. Buchtová [1999 dle 2002: 103] uvádí, že už po šesti měsících nezaměstnanosti „se lidem stále obtížněji daří uspokojovat psychické potřeby, potřeby sociálních kontaktů, potřeby nových zkušeností, aktivity a výkonu“. Potencionální zaměstnavatelé vnímají

dlouhodobou nezaměstnanost velmi negativně kvůli možné ztrátě odbornosti a smyslu pro povinnost [Brožová 2003: 87-88].

1.2.2 Absolventská nezaměstnanost

Absolventi všech stupňů vzdělání mají obtížné postavení na trhu práce vzhledem k absenci praktických zkušeností [Kuchař 2007: 147]. Neuplatnění na trhu práce jim neumožňuje nabyté znalosti a dovednosti použít v praxi, čímž zastarávají [tamtéž]. Nezaměstnaní absolventi si neosvojí nové a přijdou i o základní pracovní návyky získané během socializace, což může zapříčinit neschopnost pracovat i v budoucnu [Buchtová 2002: 110].

Během studia je na studenty vyvíjen tlak, aby pracovali v oboru a tím se seznámili s pracovním prostředím a také ukázali potencionálnímu zaměstnavateli zájem o daný obor [Kuchař 2007: 148]. Některé instituce sekundárního a terciárního vzdělávání mají praxe v oboru po nějaký čas studia povinné.

Více než polovina absolventů středních škol se snaží oddálit vstup na pracovní trh a využívá možnosti dalšího vzdělávání v terciárním sektoru. V roce 2011 podalo přihlášku na vysokou školu více než 80% tehdejších absolventů středních škol a více než 60% bylo přijato [Sukup et al. 2012: 26]. Navýšení počtu zájemců o další studium vzniklo v důsledku vyšších nároků na trhu práce, zavedení tříletého bakalářského stupně a možnosti studia na soukromých vysokých či vyšších odborných školách [tamtéž: 26].

Práce, jak výše uvádím, má právě u mladých lidí nezastupitelnou funkci. Jistě, že práce není jen ekonomická aktivita či zaměstnání, a tak tyto funkce může nahradit jiná podobná činnost. Co ovšem nejspíš nenahradí je finanční odměna za vykonanou práci. Podle § 39 zákona o zaměstnanosti má nárok na podporu v nezaměstnanosti pouze uchazeč o zaměstnání, který byl v posledních dvou letech po dobu 12 měsíců plátcem důchodového pojištění [Zákon o zaměstnanosti 435/2004 sb.: 16]. A to absolventi nebývají, a tak se bez finanční podpory příbuzných či jiných známých během nezaměstnanosti neobejdou.

Nezaměstnaní absolventi zůstávají z důvodu nedostatku financí bydlet u svých rodičů a tím si prodlužují vývojové stádium adolescence. Ohrožují tak budování nezávislosti na rodičích a rozvoj osobní identity [Hendry 1983 dle Buchtová 2002: 110]. Při déletrvající nezaměstnanosti může dojít k narušení časové perspektivy a perspektivního vidění budoucnosti, které má význam především pro jednání mladých [Švancara 2002: 165].

1.3 Sociální status nezaměstnaného

Sociální status ovlivňuje postavení ve společnosti. Zaměstnaný člověk po odchodu z práce ztrácí svůj sociální status a přijímá nový status nezaměstnaného. Student po absolvování přichází o status studenta a měl by za nějaký čas přijmout status zaměstnaného. Když se stane absolvent v průmyslové společnosti zaměstnaný, stává se tím zároveň dospělým [Mareš 1998: 89]. Získat práci pro mnohé mladé i starší jedince znamená znovu začít žít [tamtéž: 90].

„Být nezaměstnaným ve společnosti, která přikládá zaměstnání takový význam, znamená mít stigma, neboli viditelné znamení svého selhání“ [tamtéž: 90]. Nezaměstnaní se podle Mareše [tamtéž: 106] často snaží vyhýbat všemu, co by je mohlo s jejich stigmatizujícím statusem identifikovat. Udržují si svou spotřebu a životní styl, čímž se ho mohou snažit vytěsnit z vlastní mysli či jen utajit před okolím. Jiní házejí vinu na vnější okolnosti. Také mohou uniknout do nestigmatizujícího sociálního prostoru. Lidé se porovnávají s lidmi, se kterými je pojí určitá podobnost ať už v některých charakteristikách či v domácnosti nebo regionu [Clark 2006: 1]. I studie v Marienthalu ukázala, že lidé, kteří byli před masovým propouštěním v horší finanční situaci než ostatní, hodnotili svou situaci během této krize lépe oproti ostatním nezaměstnaným [Jahoda et al. 2013: 138]. Při srovnání nebyla totiž jejich ekonomická situace horší, ale v podstatě stejná.

Další možností, jak se vyrovnat se statusem nezaměstnaného, je únik do pozice s hodnotnějším statusem, jako může být například žena v domácnosti, matka či studující [Mareš, 1998: 106]. Mladí jsou svým statusem méně zatíženi. Nejenže obvykle nejsou živitelé rodiny, ale také mohou snadněji uniknout ke statusu studenta nebo čekatele na vysokoškolské vzdělání [Creed, Watson: 24-25]. Brickmann [1981: 57-91 dle Jahoda 1982:50-51] také uvádí, že mladým ve věku 20 až 25 let připadají hovory týkající se jejich nezaměstnanosti méně trapné, než starším věkovým skupinám.

1.4 Sociální kapitál a sociální síť

Sociální kapitál je podle sociologického slovníku souhrnem zdrojů, které člověk může využít, díky svým známostem s ostatními lidmi. Objem sociálního kapitálu je dán velikostí sociální sítě, kterou je možno pro svou potřebu mobilizovat [Keller 1996: 475].

Sociální sítě⁴ jsou podle Sirovátky [1997:33 dle Hora 2008: 150] pro nezaměstnané velmi důležité z mnoha důvodů. Jsou záchrannou sítí, která poskytuje emoční, finanční a materiální pomoc. Dále jsou sítí kontaktů, díky kterým lze snadněji a rychleji nalézt zaměstnání. A také fungují jako kontrolní mechanismus poskytující normativní orientaci, která ovlivňuje sociální jednání a strategie nezaměstnaného. V neposlední řadě často stimulují hledačské aktivity [Engbersen et al. 2006: 111]. Do sociálních sítí patří především rodina a přátelé.

1.4.1 Rodina a přátelé

Nezaměstnaný člen rodiny téměř vždy ovlivní její soužití [Buchtová 2002: 108]. Dochází ku příkladu ke změnám v distribuci domácích prací a narušení denních rituálů. Dále může dojít ke změně v personálních vztazích, statusu a postavení nezaměstnaného [Buchtová 2002: 108, Mareš 1998: 79]. Bezprostřední okolí nezaměstnaného také do určité míry ovlivňuje vnímání jeho vlastní situace [Hora 2008: 150].

Podpora rodiny i přátel je skutečně důležitá. „Vědomí, že člověk je ostatními lidmi milován a akceptován takový, jaký je, a ne takový, jaký by mohl být, je podmínkou kvalitních emočních vztahů, může být základem pro společné soužití s ostatními“ [Buchtová 2002: 107]. Sociální podpora snižuje vliv nezaměstnanosti na člověka a pomáhá udržet sebeúctu. Možnost pohovořit si o své situaci bez výčitek zlepšuje její zvládání [tamtéž].

Kasl [1982 dle Buchtová 2002: 108] tvrdí, že přehnaná podpora může mít na nezaměstnaného negativní vliv. Nezaměstnaný může být utěšen příliš a domnívat se, že jeho situace je v pořádku a získat tak neoprávněný pocit spokojenosti.

V rodinách žijících v jedné domácnosti dochází často důsledkem nezaměstnanosti jednoho člena k napětí kvůli nedostatku financí či ponorkové nemoci [Hora 2008: 155]. Napětí v domácnosti může skončit rozchodem či rozvodem v případě manželského páru.

Nezaměstnané děti, často absolventi, zůstávají z finančních důvodů bydlet v domácnosti svých rodičů. Rodiče jim poskytují peněžní a materiální pomoc. Ti nebývají situací velmi nadšeni, a to nejen kvůli obživě svých nezaměstnaných potomků, ale také mají obavy o jejich budoucnost. Proto je od nich často vyžadována nějaká aktivita, klidně i neekonomická, jako je například další studium [tamtéž]. I když nemusí nezaměstnaní potomci na chod domácnosti přispívat, rodiče očekávají a chtějí vidět

---

⁴ V celé práci jsou sociálními sítěmi míněny pouze neformální sociální sítě.

snahu přispět moct [Hutson, Jenkins 1987: 42 dle Hora 2008: 155]. Konflikt často podle Griffin [1985 dle Hora 2008: 156] vyvolává pocit rodičů, že se jejich děti dostatečně nesnaží práci sehnat a především u nezaměstnaných dívek, že nedostatečně pomáhají v domácnosti.

1.4.2 Sociální izolace

Během nezaměstnanosti často dochází k izolaci od sociálního světa. Jedním z důvodů může být, jak je již výše uvedeno, únik ze stigmatizujícího sociálního prostředí. K izolaci jedince může také dojít i pouhou absencí sdílených prožitků [Brožová 2003: 108] či vypadnutím z prostoru setkávání [Hora 2008: 158]. Také je nedostatečný sociální život spojován s úbytkem financí a následnými úspornými strategiemi [Dean, Taylor – Gooby 1992: 112 dle Hora 2008: 163].

Člověk potřebuje mimo své rodiny širší sociální kontakt [Jahoda 1982: 25]. K omezení kontaktu však může dojít dokonce i v rodině a to především v té široké [Mareš 1998: 82]. Vliv nezaměstnanosti na přátelství a četnost vzájemných setkání není zcela jasný. Podle Goula Andersena [2001:10] dochází díky volnému času ke zvýšení četnosti kontaktů s přáteli. Také z Horova [2008: 159] výzkumu vychází, že se nezaměstnaným jejich vztahy s přáteli příliš nezměnily. Naopak Mareš [1998: 82] uvádí, že po čase dochází k izolaci nezaměstnaného od zaměstnané populace. Kontakt s ní je depresivní, a proto spíše dochází ke kontaktům s lidmi, kteří se nacházejí v podobné situaci. Dále také zmiňuje, že i tento styk může být pro nezaměstnaného depresivní, a tak nemusí docházet ani k němu.

Mladí podle Binnse a Marse [1984 dle Mareš 1998: 82] nejsou sociální izolací tolik postiženi díky jejich širokým sociálním sítím a vzájemné solidaritě. Nezaměstnanost je mezi absolventy považována za normální stav, a tak jejich vztahy nijak neovlivňuje [Hora 2008: 160].

1.5 Strategie nezaměstnaných

Reakce na nezaměstnanost jsou různé a ať jsou to strategie efektivnější či méně efektivní, tak slouží k vyrovnání se s touto pro člověka obvykle novou situací. Strategie jsou ovlivněny finančním a materiálním kapitálem, sociálním kapitálem a lidským kapitálem [Coleman 1988: 100-101, Phillips 2006: 135 dle Hora 2008: 47]. Dále jsou také ovlivněny kulturou a délkou trvání nezaměstnanosti [Mareš 1998: 103]. Jak Singer [1937: 119 dle Mareš 1998: 104] uvádí, nesmíme zapomenout, že „nezaměstnanost je

ztrátou zaměstnání, které má rozdílnou důležitost pro různé lidi a sociální skupiny. Podle Jahody [1982: 91] existuje také rozdíl v jednání těch, co ztratili práci a těch, co ji nikdy neměli.

Strategie, které nezaměstnaní volí, jim pomáhají zvládat části života, které se zdají nejvíce problematické: nedostatek financí, jednání na trhu práce a využití volného času. Ačkoli se může zdát jednání nezaměstnaných v těchto oblastech z celospolečenského hlediska iracionální, tak z hlediska jejich sociální pozice a v určitém sociálním kontextu se může jednat o zcela racionální jednání [Engbersen et al. 2006: 186].

1.5.1 Strategie spojené s hledáním zaměstnání

Nezaměstnaní hledají zaměstnání různými způsoby. Povšechně se registrují na úřadech práce, čímž získávají status uchazeče o zaměstnání. Registrovaní mají od úřadu nárok na zprostředkování nabídek práce. Ti, co v posledních dvou letech nejméně dvanáct měsíců platili sociální pojištění, mají také nárok na podporu v nezaměstnanosti. Pokud je rozpočet domácnosti nezaměstnaností člena příliš ovlivněn, může vzniknout také nárok na dávky sociálního zabezpečení. Registrace dále slouží jako manifestace, že práci skutečně hledají [Mareš 1998:105]. Existují také nezaměstnaní, kteří registraci na úřadu práce odmítají, jelikož nechtějí být pod kontrolou oficiálního orgánu a chtějí si uchovat autonomii [tamtéž].

Nejpoužívanějším způsobem hledání zaměstnání je podle Engbersena, Schuyta a Timmera [2006: 111] ten nejdostupnější. Nezaměstnaný si proče nabídky práce v novinách či poptá svých příbuzných a přátel. Důležité k úspěšnému získání zaměstnání jsou především slabé, ale rozvětvené sociální sítě [Granovetter 1984 dle Sirovátka, Řezníček 1995:39]. Mladí, kteří hledají své první pracovní místo, mají k dispozici pouze rodinné kontakty a své přátele [Granovetter 1995: 42]. Pomoc starších a na trhu práce zběhlejších je pro ně velmi podstatná [tamtéž: 77].

Opakované odmítání potencionálními zaměstnavateli snižuje aktivitu hledání, jelikož po čase nevidí uplatnění na trhu práce pravděpodobné [Gallie, Vogler 1994: 131, 136 dle Hora 2008: 49]. Od dalších snah a přijetí pracovního místa může podle výzkumu Sirovátka a Řezníčka [1995: 65] odradit očekávání, že ke zlepšení jejich situace stejně nedojde. Dotazovaní uváděli, že sociální dávky jsou nízké, jen „na přežití“. Pokud ale nebylo pravděpodobné, že by získali zaměstnání s vyšším příjmem, než dostávají od státu, tak neviděli důvod se o něj snažit či do něj nastoupit. Tato

strategie společně s důkladným propočtem výdajů domácnosti může vést až do tzv. „pasti nezaměstnanosti“ [Hora 2008: 215]. I když hodnocení vlastních šancí na trhu práce ovlivňuje hledačskou aktivitu, tak ale dle výsledků výzkumu nedochází u dlouhodobě nezaměstnaných k jejímu přerušení [Sirovátka, Řezníček 1995: 69].

Mladí se podle Buchtové [2002: 111] často bojí, že zůstanou bez práce. Strach je dožene k tomu, že nastoupí do neuspokojivého zaměstnání, čehož mohou později litovat. Tato strategie je ovšem z hlediska udržení pracovní vitality a využití nabytých vědomostí mnohem lepší než upřednostňovat nezaměstnanost. Hlavním problémem této strategie, mimo ztráty zmíněného, je nedostatek peněz a příliš volného času, který nemusí být smysluplně využit. Nuda a finanční problémy mohou nezaměstnaného dovést až k sociálně patologickému jednání [tamtéž: 110].

1.5.2 Finanční strategie

Způsob, jakým se lidé vyrovnávají s nezaměstnaností, závisí na individuálních, sociálních a ekonomických faktorech. Faktory ekonomické pravděpodobně převládají. Mnoho studií ukázalo, že deprivace nezaměstnaného není přímo spojená s nezaměstnaností, ale především s nedostatečným příjmem [Goul Andersen 2001: 17, Ervasti, Venetoklis 2006: 16]. Pro dobrý pocit, či pocit pohody jsou peníze potřeba také z toho důvodu, že zpřístupňují další zdroje jako volnočasové aktivity, jídlo, bydlení a základní pocit bezpečí [Ullah 1990 dle Ervasti, Venetoklis 2006:2]. I slavná studie z Marienthalu ukázala, že domácnosti s vyšším příjmem zvládaly nezaměstnanost lépe [Jahoda et al. 2013: 138].

Absolutní deprivace byla díky politice sociálního zabezpečení v mnoha státech v podstatě vymýcena. Samotná existence nezaměstnaného tedy nebývá ohrožena [Mareš, 1998: 76]. Většina nezaměstnaných trpí relativní deprivací, tedy psychickým strádáním. Podle Hilgendorfa a Welchmana [1982:8 dle Mareš 1998: 76] je toto psychické strádání v moderní společnosti zapříčiněno vyloučením z konzumu, na který je nazíráno jako na centrální aktivitu.

Nezaměstnaní mají za určitých podmínek právo na podporu v nezaměstnanosti popřípadě i na další dávky ze systému státního sociálního zabezpečení. Ovšem tyto dávky podle výzkumu z devadesátých let slouží pouze „na přežití“ [Sirovátka, Řezníček 1995: 49]. A i tak došlo postupem času k zpříšňování pravidel, podle kterých vzniká na dávky nárok, což vede k větší závislosti na příbuzných, známých a charitě [Hora 2008: 50].

Pro mnohé nezaměstnané jsou sociální dávky jediným příjmem. Z počátku pomáhají úspory či odstupné, ale i tyto finance po čase zmizí, a tak musí snížit své výdaje. Šetří především na rekreaci, kulturních akcích a službách [Sirovátka, Řezníček 1995: 50]. Často omezí či úplně přestanou navštěvovat hospody, diskotéky a jiná místa, kde by mohlo dojít k potřebným sociálním kontaktům. Dále je také často uváděno snížení výdajů na oblečení a jídlo. Z nezaměstnaných se stávají „lovci slev“ [Engbersen et al. 2006: 78]. Na venkově se snaží ušetřit pomocí vlastní produkce potravin [Sirovátka, Řezníček 1995: 49]. Na výdajích za bydlení se příliš uspořit nedá, proto nezaměstnaní zůstávají bydlet u svých rodičů, anebo se k nim zpět nastěhují [Hora 2008:95].

Domácnosti s napjatým rozpočtem mají velmi propracované hospodaření s penězi [Engbersen et al. 2006: 75, Jahoda et al. 2013: 82]. Kalkulují, zda si mohou určité věci dovolit, či se bez nich dokážou obejít. Problematické jsou především náhlé vysoké výdaje (např. porucha chladničky).

Často nezaměstnaným vypomáhá jejich rodina či partner. V určitých případech mohou být na této pomoci dokonce přímo finančně závislí. Podle Evasona [1985:39 dle Hora 2008: 94] státy „snižují sociální podpory pro mladé nezaměstnané s předpokladem, že rodiče by se měly o tyto děti postarat“. Zapomínají ovšem, že tito lidé mohou pocházet ze znevýhodněných domácností.

V kritických situacích podle Sirovátky a Řezníčka [1995: 55] žádají nezaměstnaní o půjčku především sousedy a přátele. Hned po výplatě dávek ji pak splácejí. Finanční pomoc ze strany sociálních sítí je mnohem žádanější než od oficiálních finančních organizací.

Mnoho nezaměstnaných volí mimoto další strategie, jak získat potřebné peníze. Někteří vezmou za vděk brigádou, ve které si mohou vydělat až polovinu minimální mzdy a přesto zůstat registrovaní na úřadu práce. Jiní pracují v šedé ekonomice (neformálním sektor), a tedy v neohlášených pracích bez řádné pracovní smlouvy. [Hora 2008:98]. Další možností je také kriminální činnost. K té se ale málokdo během rozhovoru přiznává. I k práci v šedé ekonomice se lidé podle Sirovátky a Řezníčka [1995: 60] velice těžko přiznávají, natož pak ke kriminální činnosti.

1.5.3 Volný čas a strategie jeho využití

Jedním z důležitých aspektů socializace je vštěpování časové struktury. Vstává se do školky, do školy a do práce. Po škole se musejí stihnout domácí úkoly, po práci

domácí práce. Potom přichází na řadu odpočinek a zájmové aktivity, provozované ve volném čase. Tím, že je volný čas limitovaný pracovním, jsme podvědomě nuceni ho nějak využít [Jahoda et al. 2013:128]. Nezaměstnaným tento limit chybí, a tak hrozí narušení jejich časové struktury. Pomocí aktivního života ji lze samozřejmě zachovat. Ovšem jen málokdo si sám dokáže strukturu udržet. Většinou je potřeba sociálních norem, které tento rámec udržují [Jahoda 1982: 23].

Čas nezaměstnaných nebývá ničím omezen. Volný čas má však cenu pouze v případě, že existuje způsob, jak ho smysluplně využít [Buchtová 2002: 101]. Čím budou aktivity smysluplnější a budou strukturovat den, tím bude nezaměstnanost méně zatěžující [Warr, Payne 1982 dle Buchtová 2002: 101]. Pokud žádné takové aktivity nezaměstnaný nemá, začnou se dny rozpínat a čas ztratí smysl [Jahoda 1982: 22]. Po nějaké době si nedokáže vzpomenout na činnosti, které během dne prováděl a stály by za zmínku [Jahoda et al. 2013: 123, Engbersen et al. 2006: 95].

Čas se v podstatě krátí. A tak může dojít k paradoxu, že je nezaměstnaný člověk kolikrát více zaneprázdněn, než byl dříve [Fryer, McKenna 1987: 49 dle Mareš 1998: 78-79]. Ve výzkumu Goula Adersena [2001: 15] nezaměstnaní uváděli, že sice mají nyní více času na rodinu, přátele a vlastní zájmy, ale skoro nikdo neuvedl, že by měl více energie.

S délkou nezaměstnanosti může u nezaměstnaného dojít ke ztrátě naděje v lepší budoucnost. Při ztrátě pozitivní perspektivy, ztrácí cíle a přichází o motivaci cokoli dělat [Mareš, 1998: 79]. Pracovní dny splývají s víkendem. Nezaměstnaný chodí spát čím dál později, aby vstával později a tím si zkrátil den. Nudí se a zabíjí čas [Engbersen et al. 2006: 97].

Člověk se může realizovat i jinak než v placeném povolání [Fryer 1995 dle Ervasti, Venetoklis 2006: 2]. Nezaměstnaný ovšem nemá peníze, které by mohl použít k financování volnočasových aktivit. Často šetří, kde to jen jde a většina zábavy něco stojí. Někteří autoři jako vhodnou alternativu zvláště pro absolventy zmiňují dobrovolnictví. Dobrovolnictví pomáhá snižovat ztráty pracovních návyků, sociálních kontaktů a popřípadě i zvýší kvalifikaci [Kabelková, Königová 2011: 180]. Vzhledem k situaci na trhu práce a snížení šancí rychlého zařazení absolventů, se jeví právě pro ně dobrovolnictví jako dobré východisko [tamtéž: 179].

I když se zdá dobrovolnická práce jako vhodný nástroj k lepšímu zvládnutí nezaměstnanosti, přišli vědci v USA se zjištěním, že takto vnímána samotnými nezaměstnanými pravděpodobně není. Nezaměstnaní, především muži, se

dobrovolnických prací účastní mnohem méně než zaměstnaní lidé [Taniguchi 2006: 85]. Putnam [2000 dle Taniguchi 2006: 85] tento fakt vysvětluje tím, že nezaměstnaný je zaneprázdněn vlastním přežitím, a tak nepřemýšlí nad pomocí ostatním.

2. Metodologie

2.1 Výzkumná otázka

Cílem mého výzkumu je analyzovat strategie, které dlouhodobě nezaměstnaný absolvent volí ke zvládnutí problémů spojených s nezaměstnaností. Má hlavní výzkumná otázka zní:

Jak dlouhodobě nezaměstnaní absolventi popisují řešení své situace?

Tato hlavní výzkumná otázka se ptá po strategiích dlouhodobě nezaměstnaných absolventů vedoucích k zajištění prostředků potřebných pro život. Dále, jakým způsobem a kde hledají zaměstnání. A také, jak vnímají a využívají svůj volný čas.

Dále se budu ptát, jak nezaměstnaní popisují vnímání svého statusu a reakci jejich rodin a přátel na tento status. Nejen nezaměstnaní absolventi jsou svou situací ovlivněni, určitý vliv má jejich status i na sociální kontakty.

Jak popisují dlouhodobě nezaměstnaní vlastní vnímání svého statusu?

Jaké reakce rodiny a blízkých přátel popisují dlouhodobě nezaměstnaní absolventi na jejich nynější status?

2.2 Sběr dat

Data byla získávána polo-strukturovanými „face to face“ rozhovory s dlouhodobě nezaměstnanými absolventy středních odborných škol. Střední odborné školy se vyznačují všeobecným i odborným vzděláváním svých studentů, kteří v závěru studia skládají maturitní zkoušku. V rámci výuky mívají povinné praxe.

Sesbírala jsem deset rozhovorů s nezaměstnanými absolventy registrovanými na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání. Jejich registrace trvala více než šest měsíců, což byla před rokem 2009, kdy vstoupila v platnost novela zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., hranice absolventské dlouhodobé nezaměstnanosti [Burdová, Chamoutová 2011: 3]. Nyní je za dlouhodobě nezaměstnaného považován každý, kdo je v registru uveden déle než pět měsíců. I přes tuto změnu jsem se kvůli podstatnému zjištění Sirovátky a Řezníčka rozhodla, že dotazování budou pouze registrovaní déle než 6 měsíců. Podle Sirovátky a Řezníčka [1995: 70] své šance na trhu práce hodnotí

hůře jedinci, kteří jsou nezaměstnaní déle než půl roku. Je pravděpodobné, že se toto jejich vnímání může promítnout i do jejich životních strategií.

Dotazovaní museli mít alespoň po dobu šesti měsíců své nezaměstnanosti trvalé bydliště v Praze a tedy navštěvovat některou z tamních poboček úřadu práce. Předpokládám, že registrovaný uchazeč o zaměstnání skutečně pracovní místo nalézt chce nebo alespoň chtěl, takže není součástí žádné subkultury, která neuznává placené zaměstnání jako nutné pro svůj životní styl.

I když Český statistický úřad a další výzkumné ústavy popisují nezaměstnaného absolventa jako registrovaného do uplynutí dvou let po jeho ukončení studia, tak pro účely mého výzkumu nebylo toto pravidlo uplatněno. Jedinec, který nezíská zaměstnání do dvou let po studiu a tedy praxi s ním spojenou, má na trhu práce velmi podobné podmínky jako někdo, kdo je nezaměstnaný déle. Dále mohli dotazovaní po dobu tří měsíců, neboli zkušební doby, být zaměstnaní. Předpokládám, že za tuto krátkou pracovní zkušenost nemohli nabrat praxi, která by zvyšovala jejich šance na trhu práce. Od této doby také muselo uplynout 6 měsíců.

Dotazovaní byli pro účely výzkumu získávání pomocí nabídek participace umístěných na internetových sociálních sítích⁵. Také jsem zkusila oslovit nezaměstnané přímo před úřadem práce Prahy 5 a 6, bohužel bez úspěchu. Rozhovory probíhaly v prostorách, které zvolili dotazovaní. Byly s jejich svolením nahrávány na diktafon. Během přepisu jsem všem účastníkům, z důvodu zachování soukromí, změnila křestní jména, která jsou jako jediná uvedena v této práci.

2.3 Metodologie

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodologii, jelikož je flexibilním výzkumným nástrojem, který je podle Engbersena, Schuyta a Timmera [2006: 47] důležitý při studiu sociálních situací, které se vyznačují pocity studu. Jako může být právě nezaměstnanost. Navíc při dlouhých interview se může mezi výzkumníkem a dotazovaným vytvořit atmosféra důvěry, díky které nezaměstnaný může uvést například zkušenosti ze svého života, které jsou na hranici zákona či přímo protiprávní [tamtéž: 48].

Sesbírané rozhovory jsem podrobila důkladnému kódování. Při tvorbě hlavních kategorií jsem se stejně jako při psaní výzkumných otázek inspirovala literaturou zabývající se problematikou strategií nezaměstnaných ve sférách života, které se zdají

⁵ facebook.com, lide. cz (skupina Úřad práce)

nejvíce problematické a to především Kulturami nezaměstnanosti od Engbersena, Schuyta a Timmera. Hlavními kategoriemi jsou tedy strategie finanční, spojené s hledáním zaměstnání a využití volného času.

Nizozemští sociologové se dále zabývají rolí sociálních kontaktů a vlivem institucí sociálního státu na život nezaměstnaných. Pro účely svého výzkumu jsem zúžila sociální kontakty pouze na rodinu a přátele. Z institucí sociálního státu se zabývám pouze náležitostmi spojenými s registrací na úřadu práce (uchazeč o zaměstnání), které dotazovaní sami popisovali (zkušenost s úřadem, nabídky práce, sociální dávky).

Dalším problémem, se kterým se nezaměstnaní setkávají, je přijetí nového statusu. Vnímání nezaměstnanosti v osobní rovině se mnozí sociologové také ve svých vědeckých spisech věnují, a proto se i v mém výzkumu stalo další kategorií.

Pro bližší představu mého postupu při kódování uvedu příklad. Z výše uvedených kategorií popíšu postup kódování strategií hledání práce. Rozhovory jsem procházela řádek po řádku a hledala vše, co by v kontextu nějak souviselo s touto kategorií. Kromě odpovědí na otázky přímo mířené k získání těchto dat, se zmínky spojené touto kategorií samozřejmě objevily i v dalších odpovědích. Kódovala jsem tedy části rozhovoru, které jasně patřili pod určené kategorie, ale i v dalších částech jsem nacházela kódy, které souviseli s těmito kategoriemi. Zkoumala jsem souvislosti, podobnosti i rozdílnosti mezi kódy. V některých případech i četnosti výskytu. Tak jsem například zjistila, že dotazovaní očekávali nabídky zaměstnání od úřadu práce, ale jelikož je nedostávali, tak se tato skutečnost promítla i do jejich odpovědí. Jako způsob hledání práce nebyl úřad vůbec zmíněn, naopak internet byl zmiňován pokaždé.

2.4. Reflexe

V této kapitole bych ráda zmínila limity mého výzkumu. Jak jsem již výše uvedla, výzkum si neklade za cíl výsledky zobecnit. Jde o kvalitativní analýzu dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol v Praze a tedy zodpovězení výzkumných otázek. Již ze znění těchto otázek je zřejmé, že si uvědomuji, o čem budou sesbíraná data vypovídat. Odpovědi dotazovaných nepředstavují jejich skutečné strategie. Výsledky mého výzkumu jsou strategie jednání, které nezaměstnaní prezentují. Na druhou stranu se domnívám, že díky našemu podobnému věku, mohli být dotazovaní při odpovídání upřímnější. Jak někteří sami uvedli, mladí mají více pochopení. Jako příklad mohu také uvést jejich přiznání, že pracují v šedé ekonomice,

což je podle Sirovátky a Řezníčka [1995: 61] kvůli nezákonnosti pro dotazovaného komplikované.

Dále bych ráda zmínila, že výsledky mého výzkumu mohou být pozitivnější než realita. Nejenže dotazovaní nemuseli být ve všem zcela otevření, ale také je jasné, že se výzkumu účastnili pouze ti, kteří byli ochotni o své nezaměstnanosti hovořit. I když vím, že získávání informátorů pro výzkum pomocí internetových sociálních sítí není ideální, tak přineslo větší úspěch, než poptávání se před úřadem práce. Dovolím si zmínit jednu výhodu svého sběru dat, na kterou jsem byla jednou účastnicí upozorněna. Nezaměstnanost není stav, o kterém by lidé rádi otevřeně hovořili s úplně cizími lidmi. I když jsem sama většinu účastníků (kromě jedné) nikdy neviděla, tak jsem v několika případech znala jejich přátele. Takže mě sice neznali, ale jelikož jsme měli společné známé, byli ochotní se mnou hovořit. Tímto způsobem jsem tedy získala přístup k lidem, kteří by se v jiném případě takového výzkumu nikdy neúčastnili.

Jedna účastnice mého výzkumu byla má spolužačka ze základní školy. Věřím, že tato okolnost nijak nenarušila rozhovor a možná byla i výhodná kvůli atmosféře důvěry, která mezi námi vznikla.

3. Výzkumná část

V této části se dočtete výsledky mého výzkumu. Znovu bych ráda upozornila, že se jedná o kvalitativní studii. Cílem práce není zobecňování výsledků, ale analýza strategií mnou úzce vybrané skupiny dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol v Praze.

3.1 Dvě možné cesty absolventů

Jak již výše zmiňuji, většina absolventů středních odborných škol pokračuje ve studiu na vyšších či vysokých školách. I v mém výzkumu byli nezaměstnaní, kteří se o další studium pokusili, ale bohužel jim tato volba nevyšla. Někteří hodlají zkusit své štěstí znovu. Pro ty je registrace na úřadu práce především úspornou strategií, aby za sebe nemuseli hradit zdravotní pojištění. Jiní již pokračovat nechtějí. Studium je omrzelo, chtějí pracovat. Někteří ještě přemýšlejí o nástupu v blíže neurčené budoucnosti.

Co ovšem ti, kteří po maturitní zkoušce studovat nešli a vstoupili na trh práce? Někteří z nich se popsali jako „*nestudijní typy*“, které více láká zaměstnání než další studium. I tak se jeden z nich nakonec rozhodl pro studium soukromé vyšší odborné školy. Jedna dotazovaná uvedla, že si dále studovat přála, ale nejprve si chtěla na školné své vysněné soukromé školy vydělat. Zaměstnání nemůže najít již 19 měsíců. I na úřadě práce dostala jedinou radu, jak vyřešit svou situaci, a to jít studovat.

„Protože jsem taky (jako spolužačky) chtěla na soukromou, tak jsem si na ni nejdřív chtěla vydělat. Vtipný, co?“ (Kristýna, 19 měsíců nezaměstnaná)

3.2 Být nezaměstnaný absolvent

Nezaměstnanost skutečně u dotazovaných absolventů snižovala sebevědomí. Ti, kteří neuvedli jako důsledek jejich nového statusu ztrátu či snížení sebevědomí, byli jedinci, kteří odešli ze studia vysoké školy a čekají na další pokus. Povšechně sice uvedli zklamání z odchodu, ale nikoli z nenalezení zaměstnání. Někteří se ani za nezaměstnané nepovažují, i když jsou registrováni na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání.

Ztrátu sebevědomí uváděli nezaměstnaní absolventi také ve spojitosti nedostáváním zpráv na jimi odeslané odpovědi na inzeráty.

„To je takový jako, že to člověku bere to sebevědomí, že vlastně ani nemá potřebu někomu odpovědět.“ (Aleš, 8 měsíců nezaměstnaný)

Nezaměstnaní často uváděli strach o svou budoucnost. Nevědí, co přijde a jestli vůbec někdy zaměstnání naleznou. Trápí je tedy nejistota nejen ohledně sebe samých, ale také ohledně jejich budoucího bytí. V těchto případech nezaměstnaným chybí perspektivní vidění budoucnosti, které je podle Švancary [2002: 165] zvláště pro mladé velmi podstatné. Někteří dokonce zmiňovali deprese a pocity zoufalství.

„No, není mě to vůbec příjemné, protože, když je člověk doma, tak přemýšlí a samozřejmě i takové deprese se objevily. A taky mám takové úplně zoufalé chvíle, kdy si říkám, už ne, už končím, že fakt nemůžu najít nějakou práci.“ (Jaroslava, 6 měsíců nezaměstnaná)

I když nemají problém o nezaměstnanosti s rodinou a přáteli hovořit, je pro ně tento status velice nepříjemný. Někteří se uchýlovali k úniku do jiného statusu a to studentského. Výzkum tedy potvrdil Marešovo [1998: 106] tvrzení, že se nezaměstnaní vyrovnávají s nezaměstnaností únikem do pozice s hodnotnějším statusem. Buď doufají v nástup či návrat na vysokou školu, nebo se díky podpoře rodičů rozhodli teprve během neúspěšného hledání začít studovat soukromou školu poskytující terciární vzdělávání a tím zvýšit své šance na trhu práce. Nepříjemnost statusu nezaměstnaného lze také vidět v okamžitém odstupu hned po získání zaměstnání.

„Tak jako zrovna se mi zdá, že všichni kolem tu práci najít můžou a najednou ji jako nacházej a já se v tom tak jako koupu. No přítel taky teda dlouho neměl práci, tak jsme se v tom jako patlali voba. A teď kon jsem mu jako já dohodila práci a on je hrozně nadšený a já jsem jako doma a najednou je to takový jako. Je takovej jako rejpavej, proč nemůžu tu práci najít. No lidi prostě hned, jak si najdou místo, tak jsou najednou takový hrozně chytrý, jak je to lehký najít no.“ (Romana, 7 měsíců nezaměstnaná)

Získat zaměstnání pro nezaměstnané absolventy by podle jejich slov znamenalo možnost osamostatnit se. Přestali by být na někom závislí a postavili by se na vlastní nohy. Stali by se nezávislími. Mohli by si utvořit vlastní režim života. Podle Mareše [1998: 89] se v naší průmyslové společnosti stane člověk dospělým ve chvíli, kdy se

stane zaměstnaným, což se potvrdilo i v mém výzkumu. Nezaměstnaný absolvent cítí, že status dospělého je spojen se samostatností, které je možno dosáhnout finanční nezávislostí a tedy skrze zaměstnání.

3.3 Sociální síť nezaměstnaného

Do sociálních sítí nezaměstnaných absolventů patří rodina a jejich přátelé. Z rozhovorů vyplývá, že sociální síť splňuje přesně ty funkce, které Sirovátko [1997: 33 dle Hora 2008: 150] ve svém výzkumu popsal. Poskytují emoční a finanční pomoc. Pomáhají s hledáním zaměstnání a rodina svými dotazy kontroluje, zda nezaměstnaný absolvent práci skutečně hledá.

V teoretické části jsem nastínila, jaké problémy mohou ve vztazích nezaměstnaného nastat. V následujících dvou podkapitolách ukážu, jak nezaměstnanost dlouhodobě nezaměstnaného absolventa ovlivnila jeho vztahy s rodinnou a přáteli.

3.3.1 Rodinná pohoda i místo sváru

Rodinné vztahy jsou samozřejmě pro každého velmi důležité. I když nejsou zcela narušeny právě nezaměstnaností absolventa, bývají v některých ohledech problematické. Podle slov dotazovaných „*neustále vyptávání*“ na jejich aktivity spojené s hledáním zaměstnání vnímají velmi negativně. Rodinné akce se stávají vzhledem k opakujícím se otázkám nepříjemnou událostí. Kvůli tomuto jedinému společnému konverzačnímu tématu může dojít i k omezení kontaktu s širší rodinou. Pouze u rodičů považují větší zájem za samozřejmý. Otázky, zda již mají práci, totiž u nezaměstnaných vyvolávají negativní pocity.

„No tak jako, když se mě třeba ptají už moc často, tak mám takový to, víš co, že jsem sama naštvaná, že nemůžu nic najít a pořád dostávám ty otázky, jestli jo, ne. Že by se samozřejmě dozvěděli, kdybych něco měla, že. Samozřejmě jim to řeknu. Ale tak to je takový to, že to člověka fakt zklame a že si připadá neschopnej, že se tě půl roku ptaj a ty furt nic nemáš.“ (Romana, 7 měsíců nezaměstnaná)

Dalším problémem je i samotný průběh hledání zaměstnání. Někteří dokonce nabyli pocitu, že jim rodiče nevěří a musejí jim tedy dokazovat, že skutečně hledají.

„Hlavně u mámy. Tý vadilo třeba, že se určitě nestnažím, že nic nehledám a že u nich v práci je hodně brigádníků a tak podobně.“ (Aleš, 8 měsíců nezaměstnaný)

„Že jsem byla vlastně pořád doma a připadalo jim, že pro to nic nedělám, že se jenom válim nebo něco. (...) Takže bylo těžké jim jako dokazovat, že tu práci fakt jako hledám.“ (Jaroslava, 6 měsíců nezaměstnaná)

Zdánlivá neaktivita může mít svou podstatu ve způsobu hledání zaměstnání. Dnes se skoro vše včetně pracovní inzerce nachází na internetu. Nezaměstnaní absolventi tedy stráví mnoho času u počítače i kvůli prohledávání pracovních nabídek. Jelikož ale slouží počítač také k zábavě, může časté sezení před monitorem někdy mylně působit jako neaktivní přístup k nalezení zaměstnání.

Nezaměstnaní absolventi po studiu střední školy ve všech případech bydleli u svých rodičů. Nezaměstnanost však některým neznemožnila se odstěhovat. Začali bydlet se svými partnery či přáteli z důvodu špatného rodinného soužití či kvůli zvýšení svých šancí na trhu práce. Během studia také došlo ke změně bydliště, ve kterém nezaměstnaná nadále sama setrvává.

Také dotazovaní, co zůstali bydlet u svých rodičů, chtějí trávit se svými partnery co nejvíce času. Ovšem v případě, že partner nezaměstnané absolventky zůstával v domácnosti rodičů dnem i nocí, vyvolávala tato situace konflikty. Dokonce takové, že se museli v podstatě odstěhovat k rodičům partnera. Pokud se ale partner přistěhoval a finančně rodině vypomáhal, tedy platil část nájmu a přispíval na chod domácnosti, tak tento stav žádné konflikty nevyvolával. Problematická situace pravděpodobně vzniká kolem výdajů, které za partnera navíc rodiče mají, i když samozřejmě nesmíme opomenout, že určitou roli mohou také sehrát vzájemné antipatie mezi rodiči a partnery jejich nezaměstnaných potomků.

I když se zdá, že odstěhováním se finanční závislost na rodičích odpadá, v případě nezaměstnaných absolventů tomu tak není. Rodiče půjčují či přímo dávají peníze svým potomkům i nadále.

Hádky v rámci rodiny byly zapříčiněny špatnou finanční situací, kterou absolvent bez práce a tedy bez příjmu nevylepší. Dále spory způsobovala rodiči vnímaná neaktivita či nízká aktivita spojená s hledáním práce a také distribuce domácích prací. Rodičům často připadá, že se jejich nezaměstnaní potomci příliš málo

podílejí na domácích pracích, což potvrzuje zjištění, které učinila Griffin [1985 dle Hora 2008: 156] ve své studii.

„No oni si nikdy nic nepamatují, co mi kdy řekli a no tak jako je to problematický. Máma je doma a nikdy neřekne, co mam třeba udělat a tak. Takže, když je problém, tak je všechno moje vina, jakože nic nedělám. A když se rozčilím, jsem přecitlivělá.“
(Kristýna, 19 měsíců nezaměstnaná)

Rodiče od svých nezaměstnaných potomků požadují především nějakou činnost. Jsou podporováni i v neekonomických aktivitách jako například ve studiu na jazykových školách a v přípravě k budoucímu nástupu na vyšší odborné či vysoké školy. V průběhu čekání na další studium jim rodiče doporučují najít si alespoň občasnou brigádu.

„No oni jsou rádi, že jako něco dělám, že se vlastně neválím doma.“ (Zbyněk, 6 měsíců nezaměstnaný)

Ve Zbyňkově případě jsou rodiče rádi za hasičský sport, který provozuje ve svém volném čase již od dětství. I tak je ale nabádán k brigádám.

„Berou to v pohodě, ale byli by rádi, kdybych se doma neplácala.“ (Erika, 6 měsíců nezaměstnaná)

V případech, kdy nezaměstnaní absolventi nečekají nebo nedoufají v nástup k dalšímu vzdělávání v nadcházejícím roce, není podpora v neekonomických aktivitách dotazovanými uváděna. V jednom případě byl rodiči vyvíjen značný nátlak na nezaměstnanou, aby si našla alespoň brigádu, a tak mohla přispívat do rodinného rozpočtu. Když si ji našla, bylo jí dle jejích slov zase „vyčítáno“, že má pouze brigádu.

„Naposled no třeba i mi vyčítaj, že nemam aspoň brigádu. Ted' jsem si přes kámošku něco sehnala a jako prej mam jenom brigádu. No mam no. Já vim.“ (Kristýna, 19 měsíců nezaměstnaná)

Zhoršení vztahů mezi rodiči a nezaměstnanými absolventy nastalo především v rodinách, kde již předtím podle dotazovaných nebyly vztahy dobré. U ostatních ke změnám většinou nedošlo nebo byla uváděna pouze tzv. „ponorková nemoc“. Naopak také může dojít k zvýšení vzájemného porozumění, díky společně strávenému času.

Nezaměstnaní absolventi, jejichž domácnosti vypadají nadále jako neproblematické, více uvažují nad situací, do které rodinu dostali. Cítí se za ni zodpovědní a podle toho někdy také upravují své chování a aktivity. V jejich odpovědích hraje „už kvůli rodičům“ velkou roli.

„Ne, ne, ne, vůbec, to ne, ale jako v sobě mam spíš takovej, že už jsem, jako že už bych jim chtěla jako ulehčit život, aby se o mě nemuseli až tak starat.“ (Vlasta, 7 měsíců nezaměstnaná)

„No, já jako moc do hospod teďkon nechodim, protože to by mohlo rodiče docela naštvat jako živitele.“ (Pavel, 6 měsíců)

3.3.2 Přátelské porozumění

Většina nezaměstnaných absolventů uvádí, že k žádným podstatným změnám ve vztazích s jejich přáteli nedošlo. Jejich přátelé se často setkávají s podobnými problémy. Také hledají práci, či žijí v nejistotě, zda se udrží na vysoké škole, nebo mají neuspokojivá zaměstnání. Díky podobným zkušenostem nemají dotazovaní problém s přáteli o své situaci hovořit. Diskuze s dalším nezaměstnaným, nebo s někým, kdo si prošel podobnou situací, je příjemná kvůli vzájemnému pochopení, předávání si zkušeností a možnosti svěřit se. Tito lidé *„vědí, jaký to je a neodsuzují toho člověka, že je to tím, že nehledá tu práci“*. I v případě, že o své situaci nehovoří, tak s další nezaměstnanou své problémy spojené s nezaměstnaností probírá.

„Já se vo tom fakt nebavim. Jenom s jednou kámoškou to řeším, protože ona opravdu dlouho nemůže najít práci, tak si občas postěžujem jako anebo třeba jako si z toho utahujem.“ (Vlasta, 7 měsíců nezaměstnaná)

Před přáteli svůj status nezatajují. Hovoří o svých životech, a tak dochází i na toto téma. Naopak někteří nemají potřebu o svém statusu hovořit. O jejich

nezaměstnanosti pak vědí pouze opravdu blízcí přátelé, kteří se občas zeptají, jestli není něco nového.

Z výzkumu Goula Andersena [2001: 10] vyplývá, že se frekvence kontaktů s přáteli spíše zvýšila díky volnému času, který mají. To se potvrdilo i v mém. Pokud se s někým stýkají méně, důvody stojí na druhé straně. Tito přátelé studují vysoké školy a nemají čas nejen kvůli studiu, ale také kvůli novým známým.

K sociální izolaci tedy u žádného dotazovaného nedošlo. Neomezili své styky, jelikož kolem sebe mají většinou lidí, kteří jim rozumí a chápou jejich situaci. U dlouhodobě nezaměstnaných absolventů v mém výzkumu nedošlo k absenci sdílených prožitků, která je podle Brožové [2003: 108] jednou z příčin sociální izolace. Setkávají se totiž s podobnými problémy, o kterých mohou společně hovořit. Potvrdily se také výsledky Binnse a Marse [1984 dle Mareš 1998: 82], podle kterých mladí nejsou sociální izolací tolik postiženi kvůli širokým sociálním sítím, které obvykle mívají, a vzájemné solidaritě. V mém výzkumu nebyla sociální izolace vůbec znatelná.

3.4 Strategie dlouhodobě nezaměstnaných absolventů SOŠ

V této kapitole představím výsledky části výzkumu, která se zabývala strategiemi. Nejprve popíši strategie spojené s hledáním zaměstnání, dále finanční strategie a na závěr strategie využití volného času.

3.4.1 Strategie spojené s hledáním zaměstnání

Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi, a tedy účastníci mého výzkumu, hledají pracovní uplatnění nejméně po dobu šesti měsíců. Z jakého důvodu byli tolikrát neúspěšní, často sami nevědí. Většinou jim není ani odepsáno na jejich odpověď na inzerát. Pokud zpráva s odmítnutím dorazí, pak v ní stojí, že byl vybrán kandidát s delší praxí či vybrali někoho, kdo více odpovídá požadavkům.

Nezaměstnaní uvádějí, že jsou při hledání práce limitováni především nedostatkem praxe, nízkou znalostí cizího jazyka, absencí řidičského průkazu či nereprezentativním vzhledem (tetování).

Po tak dlouhé době neúspěšného hledání je hledání práce spojeno s negativními pocity. Již samotné prohledávání pracovních nabídek je pro nezaměstnaného absolventa stresující.

„Už jenom když vidím ikonky v těch záložkách, tak jako no...“ (Jaroslava, 6 měsíců nezaměstnaná)

3.4.1.1 Zdroje pracovních nabídek

Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi používají k hledání práce internet. Všichni uvedli, že prohledávají internetové stránky poskytující pracovní nabídky. Nejčastěji zmiňovanou stránkou bylo jobs.cz. Jen někteří dotazovaní uvedli také internetové stránky zabývající se specializovanými nabídkami práce.

Dále zadávají do vyhledávačů pracovní pozice a firmy, ve kterých by chtěli pracovat. Někteří dokonce aktivně píšou do firem a žádají o práci, i když zrovna tato firma nemá žádnou volnou pozici vypsanou. Dle zkušenosti dotazovaných firmy často na tyto zprávy odpovídají, takže i tato taktika může přinést výsledky.

Některé firmy či pracovní agentury nabízejí možnost zaregistrovat se na jejich stránkách s tím, že až se objeví volná pracovní pozice, projdou nejprve tento seznam registrovaných. Této nabídky také využilo pár dotazovaných. Fyzicky však pracovní agenturu navštívila menšina.

Pouze jedna dotazovaná uvedla, že prohlídne nabídku práce i v novinách a na nástěnce na úřadu práce. A pouze dva uvedli, že osobně obcházel se svými životopisy zaměstnavatele, pro které by chtěli pracovat.

Stejně jako internet i pomoc sociálních sítí zmínili všichni dotazovaní. Každý se ptal někoho ve svém okolí a každý z nich má alespoň jednu osobu, která mu přeposílá nabídky zaměstnání sama od sebe.

Hledání pomocí sociálních sítí působí také jako nejefektivnější způsob pro nalezení alespoň dočasného zaměstnání, brigády či jiného přivýdělku. Většina zmíněných aktivit pro ekonomické účely byla získána pomocí kontaktů rodičů, jiných rodinných příslušníků a přátel.

Podle Engbersena, Schuyta a Timmera [2006: 111] jsou nejvíce užívané k nalezení zaměstnání nejsnáze dostupné zdroje. Z mého výzkumu vychází, že všichni dotazovaní používají internet a své sociální sítě, které jsou právě pro ně nejsnáze dostupné.

3.4.1.2 Intenzita hledání práce

Absolventi, kteří ukončili své studium střední školy v červnovém termínu, neuvedli, že by začali s hledáním zaměstnání před maturitní zkouškou. Věnovali se studiu a shánění budoucího zaměstnání nechali na pozdější dobu. Ti, co byli připuštěni k maturitní zkoušce v zářijovém termínu, také začali hledat až následně po něm.

Intenzita hledání se u dotazovaných liší. Někteří hledají každý den a ti také své hledání uvedli při popisu své denní rutiny. Další nehledají každý den, mají svůj vlastní systém. Buď si nechávají volný víkend, nebo prohlížíjí inzeráty především v období, kdy mají již zjištěno, že jsou obměňovány.

„Tak jakože chvílemi. Protože ono se tam toho tolik nepřidává. Jakože na začátku měsíce, první tejden, tam sedím každé den a pak se tam třeba podívám jednou za čtrnáct dní.“ (Vendula, 7 měsíců nezaměstnaná)

„To si dávám volno (víkend⁶), abych jako nevstávala každé den s tím, že hledám. Takže někdy jakože 2 dny fakt jakože vypustim.“ (Jaroslava, 6 měsíců nezaměstnaná)

Zbývající mají stálou či občasnou brigádu, která jim stačí pro přečkání doby do nástupu na vysokou či vyšší odbornou školu. Občasné brigády samozřejmě hledají, ale způsob nijak nerozvedli.

Mezi nezaměstnanými čekateli na další vzdělání a nezaměstnanými hledající práci je tedy v samotném hledání i jeho intenzitě rozdíl. Nezaměstnaní bez perspektivy dalšího studia zaměstnání skutečně hledají a na rozdíl od dotazovaných ve výzkumu Sirovátky a Řezníčka [1995: 69] neuvedli, že by se časem intenzita jejich hledání snížila.

3.4.1.3 Hledané typy práce

Dotazovaní nezaměstnaní absolventi rozhodnutí již dále nestudovat hledají všechny možné formy práce. Při rozmluvě dokonce docházelo k problému rozlišit, jestli hovoří o zaměstnání na plný úvazek či brigádě. Obdobný problém se také opakoval kvůli práci v šedé ekonomice.

Podle zkušenosti dotazovaného nezaměstnaní hledají po čase jakékoli zaměstnání. Cílem hledání je pouze něco najít, ale v případě získání určitého zaměstnání dochází k zamyšlení nad tím, zda tuto práci chce skutečně vykonávat, aby později nelitoval.

„No jako když hledáš dlouho, tak je hlavní účel toho najít práci a dejme tomu, že hledáš, hledáš, hledáš a čím dýl hledám, tak tam funguje ten sociální efekt ekonomiky,

---

⁶ Dotazovaná hovoří o víkendu.

že ten člověk jakoby ztrácí jakoby ten přehled, nebo ne přehled, ale ten ideál, že fakt najde a začne hledat nebo jako ani nekouká, kam vlastně odepisuje.“ (Aleš, 8 měsíců nezaměstnaný)

Dotazovaní rozhodnutí nastoupit na vyšší odbornou či vysokou školu hledají pouze brigády. V jednom případě sice hledala dotazovaná zpočátku zaměstnání na plný úvazek, ale nyní se chce soustředit na přípravu k přijímacím zkouškám.

A nyní, jaké zaměstnání by skutečně nechtěli vykonávat. V těchto odpovědích byli dotazovaní konkrétnější. Nejvíce nechtění zaměstnavatelé jsou fastfoodové řetězce. Pracovat do jedné z jejich restaurací by někteří šli pouze v krajním případě a ti, co zkušenost s touto prací mají, tvrdí, že *„nic horšího snad už nemůže být“*. Další nechtěná zaměstnání se velmi lišila a to pravděpodobně na základě zkušeností a představ o uvedených pozicích.

3.4.1.4 Zkušenosti s úřadem práce

Úřad práce je nezaměstnanými často vnímán jako velmi negativní a stresující prostředí. Někteří nezaměstnaní byli před první návštěvou strašeni historkami o způsobech tamních úředníků a úřednic. Mnozí však mají nakonec zkušenost velmi dobrou. Úřednice byly milé a poskytly potřebné informace. Mezi dotazovanými se ale také objevili nezaměstnaní absolventi, kteří se setkali s opakem. Přístup úřednic nebyl podle jejich názoru profesionální.

„Ale to je něco jiného, jinak jsem si tam přišla jako póvl, kterej přišel žebrot o peníze, přitom jsem na žádný jako neměla ani nárok, neměla jsem nic odpracovanýho. Ale prostě jinak jsem je tam děsně obtěžovala a jako byli by radši, kdybych tam nebyla, kdyby tam nikdo nebyl.“ (Julie, 7 měsíců nezaměstnaná)

Bez ohledu na to, zda jsou zkušenosti nezaměstnaného absolventa pozitivní či negativní, nebylo jim zaměstnání nabídnuto ani jednou. Každý očekával, že nějakou nabídku práce na úřadě dostane. Byli ovšem odkázáni na internetové stránky úřadu práce, kde se pracovní nabídky nacházejí.

3.4.2 Finanční strategie

Finanční strategie nezaměstnaných absolventů jsou v jedné věci odlišné než u jiných skupin. Předtím nepracovali, a tedy jejich nezaměstnanost nijak extrémně

nesnížila finanční příjem domácnosti (krom slevy na dani za vyživované dítě a přídavků na děti – pokud vznikal nárok). Nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti, jelikož neplatili po dobu dvanácti měsíců v posledních dvou letech sociální pojištění. Pokud jejich rodina měla nárok na nějaké dávky ze sociálního zabezpečení, vznikal nárok již před ukončením studia nezaměstnaného, a tak pravděpodobně nebudou jejich finanční strategie sociálními dávkami ovlivněny.

3.4.2.1 Příjmové strategie

Většina nezaměstnaných absolventů je finančně podporována rodiči. Pokud s nimi již nebydlí, jsou jim peníze stejně posílány či alespoň půjčovány. V případě, že žijí s partnery, jsou jimi také živeni. Rodičům ani partnerům nemusejí přispívat. Pouze v jednom případě partner hradí část nájmu s nezaměstnanou partnerkou jejím rodičům, jelikož spolu sdílejí domácnost. Někteří uvádějí, že jim rodiče hradí základní potřeby a na ostatní si musejí sami vydělat.

„Tak finančně no, dostávám najíst, napít, můžu se umejt, ale jakože by mi, že by mě šatili, to se musím jakoby sama nějak obstarat.“ (Julie, 7 měsíců nezaměstnaná)

Naopak v některých rodinách je součástí finanční podpory i nadále kapesné, jako během studia střední či vysoké školy. Vyplácení kapesného může být ovšem po ukončení studia také odebráno jako motivace, aby si nějaké peníze vydělali sami.

Někteří dotazovaní si přivydělávají občasnými brigádami. Aby mohly nadále zůstat zaregistrované na úřadu práce, nesmějí si vydělat částku vyšší, než činí polovina minimální mzdy. Kdo si vydělá částku vyšší a nepřizná ji úřadu nebo pracuje bez pracovní smlouvy a jeho výdělek není zdaněn, pohybuje se v šedé ekonomice. Dokonce tři dotazovaní se přiznali i k dlouhodobější spolupráci v tomto sektoru. Práci v šedé ekonomice nevnímají jako problematickou. Nazývají ji jako přivýdělky, brigády a někdy i jako normální práci.

„No, není to úplně plnej úvazek, ale tam mě brali jako normálního pracovníka, ale já jsem měl, tak jsem měl normální práci. Pro mě to byla normální práce.“ (Zbyněk, 7 měsíců nezaměstnaný)

V případech, kdy byli nezaměstnaní zaměstnání na dobu nejdéle tří měsíců, uvádějí, že stále žijí ze svých úspor. Ty by jim samozřejmě k uspokojení všech životních potřeb nestačily, ale jsou doplňkovým příjmem.

I když si jsou často schopni vydělat i relativně vysokou částku (především v šedé ekonomice), zůstávají finančně závislí na rodičích či partnerech, se kterými bydlí. Mladí jsou vysoce závislí na pomoci svých sociálních sítí také kvůli nulové sociální podpoře, což potvrzuje Evasonovo [1985: 39 dle Hora 2008: 94] tvrzení, že stát snižuje tyto dávky s předpokladem, že se rodiče o své nezaměstnané potomky postarají. Mimochodem v mém výzkumu se ukázalo, že jsou především závislí na osobách, se kterými sdílejí domácnost a to nemusí být vždy rodiče.

3.4.2.2 Úsporné strategie

Nezaměstnaní absolventi šetří své peníze či se kvůli jejich nedostatku často musejí uskromnit. Již bydlení s rodiči lze vidět jako značnou úsporu. Dotazovaní přímo zmínili, že snížili výdaje na společenské akce, jako jsou například návštěvy koncertů, divadelních představení a restauračních prostor. Dále omezili nákup oblečení. V případě, kdy nezaměstnaný absolvent zůstane bydlet úplně sám, musí šetřit i při nákupu potravin.

Registraci na úřadu práce lze vidět také jako úspornou strategii. Uchazeči o zaměstnání po dobu registrace úřad hradí zdravotní pojištění, čímž měsíčně ušetří značnou sumu.

Dotazovaní, kteří vlastnili studentské slevové karty ISIC, je využívali do konce jejich platnosti, i když nadále nebyli studenty. Tato strategie jistě snížila výdaje na dopravu (MHD – do konce školního roku), společenské a kulturní akce.

Dotazovaní také uváděli plánování svých výdajů. Dvě z nich byly samostatně bydlící, takže musely ve svých výdajích počítat primárně s nájmem, jídlem a dopravou. Obě mají domácího mazlíčka psa, který musí být do výdajů samozřejmě také započítán.

„Musím prostě koukat, co kolik stojí a jestli mi to vystačí a takhle no.“ (Vendula, 7 měsíců nezaměstnaná)

3.4.3 Strategie využití volného času

Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi mají mnoho času. Byli zvyklí na studijní režim, který měl být nahrazen režimem pracovním. K tomu ovšem nedošlo, pokud

nezaměstnaný nepracoval v šedé ekonomice za shodných pracovních podmínek s běžným zaměstnáním.

Z počátku si ti, co ukončili studium v řádném termínu, užívají prázdniny a aktivně zaměstnání nehledají. Ostatní dotazovaní také uvedli, že ze začátku si člověk volný čas užívá. Ovšem čím je nezaměstnanost delší, tím je složitější čas naplnit a přichází nuda.

Způsob, jakým nezaměstnaní absolventi nahlíží na svůj volný čas, je ovlivněn nejen délkou trvání, ale také jistotou přijetí na vyšší odbornou či vysokou školu. Nezaměstnaný si znovu připadá jako student, a tak si může volný čas také jako student užívat.

„Když jsem věděla, že jsem přijatá na tu další školu, tak to byly normální prázdniny.“
(Vendula, 7 měsíců nezaměstnaná)

3.4.3.1 Problematika smysluplného využití času

Někteří vnímají, že mají skutečně příliš volného času. Nudí se a „zabíjejí čas“. Mnoho času lze „zabít“ sezením u počítače a pobytem na internetu. Někteří uvedli, že se snaží svůj čas smysluplně využít. Navštěvují kurzy anglického jazyka anebo se učí používat počítačové programy. Tyto aktivity mají pomoci zvýšit šance v přijímacím řízení na vysokou školu či k získání zaměstnání. Dále se věnují dobrovolnické činnosti. Protože je *„lepší pomáhat dětem, než sedět doma“*, což je v rozporu s Putnamovým [2000 dle Taniguchi 2006: 85] tvrzením, že se nezaměstnaní starají především o vlastní přežití, a tak tolik nepřemýšlí nad pomocí ostatním. Mladí jsou s ostatními solidárnější snad z toho důvodu, že nejsou tolik zatíženi finančními problémy domácnosti spojenými s nezaměstnaností. Mohou tedy svou energii věnovat nejen řešení své situace, ale také dobrovolnické činnosti.

Nezaměstnaní absolventi uvádějí, že mají na své přátele více času. Je pravděpodobné, že se již během studia věnovali aktivitám, které nestáli příliš peněz, a tak nemuselo dojít ke změně způsobu trávení společných chvil. Více času mají také na své záliby. Někteří dokonce našli hobby nová. Začali se zabývat tvůrčím psaním, vařením a dokonce i háčkováním. Všechno jsou to aktivity, které nestojí příliš peněz, anebo jsou jako například vaření užitečné. Ovšem i ohledně háčkování vyslovila dotazovaná obavu, že nebude mít brzy na materiál.

Nezaměstnaní absolventi také stráví mnoho času odpovídáním na pracovní nabídky. Ti, kteří navštěvovali občasné brigády, uváděli, že svůj volný čas věnují práci a tedy vydělávání peněz.

Využití volného času je skutečně ovlivněno finančním kapitálem, ale i s nízkým dokážou dlouhodobě nezaměstnaní absolventi svůj čas smysluplně naplnit.

3.4.3.2 Běžný den

Každý z dotazovaných dostal otázku, jak by popsal svůj běžný den a jeho náplň. Dívky na rozdíl od chlapců zmiňovaly v rámci své denní rutiny domácí práce. To však nemusí nutně znamenat, že se na domácích pracích vůbec nepodílejí. Mohou ji věnovat méně času, nebo jí nepřikládají takovou důležitost, jelikož nemají pocit, že je od nich tato činnost očekávána. I Griffin [1985 dle Hora 2008: 156] uvádí, že rodiče očekávají podílení se na domácích pracích především od svých dcer.

Ze všech odpovědí je patrné, že i když se nezaměstnaní vysloveně nenudí a využívají svůj čas z jejich pohledu smysluplně, tak i nadále vnímají jeho množství. Pouze nejdéle nezaměstnaná absolventka uvádí, že se nenudí a má naplněný den.

„Vstanu, hledám práci, pak se nasnídám, vyvenčím psa. Pak jako uklidím a zase hledám práci.“ (Kristýna, 19 měsíců nezaměstnaná)

Kromě této odpovědi jsem nezískala jiné informace o jejich denních aktivitách. Nic si neplánuje, jedná spontánně. Je pravděpodobné, že si během rozhovoru nedokázala vzpomenout na jiné a z jejího pohledu smysluplné aktivity, které by bylo vhodné zmínit. Důležitost přikládá hledání práce, starosti o psa a domácnost, tedy aktivitám, které s velkou pravděpodobností nezaberou celý den. Je také možné, že došlo k paradoxu podle Fryera a McKenna [1987: 49 dle Mareš 1998: 78-79], kdy je nezaměstnaný při všem svém „volném čase“ více zaneprázdněn, než byl kdykoli dříve.

3.4.3.3 Struktura času

Podle výpovědí nemají nezaměstnaní absolventi problém se strukturou času. Denní režim, tedy podobná hodina ukládání ke spánku a probouzení se, je zachován. Stále si dokážou rozplánovat čas a dodržovat termíny jako dřív.

Dobrym nástrojem pro udržení denního režimu se zdá být domácí mazlíček. Psi jsou zvyklí na venčení v přibližnou denní dobu, a tak jsou vlastníci v podstatě nuceni svůj čas mazlíčkovým potřebám přizpůsobit.

V jednom případě si dokonce dotazovaná uvědomovala, že by jí mohlo narušení časové struktury v budoucnu dělat potíže, a tak se snaží dodržovat určitý denní režim.

„Když jsem byla na střední, tak je to jako divný, ale chodila jsem spát hrozně pozdě. (...) Ale tím, jak si to prostě nechci nějak rozházet, že čekám, že jednou budu muset vstávat do té práce a tak chodím jít spát do těch jedenácti. Navíc přítel vstává v šest do práce, tak vstávám s ním a snažím se být tak jako vzhůru a dělám mu snídani a dělám mu dokonce i oběd nebo tak něco do práce.“ (Romana, 7 měsíců nezaměstnaná)

Závěr

Pokusila jsem se ukázat, jak nezaměstnanost zasahuje do životů dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních odborných škol, kteří žijí v Praze. Autoři uvádějí, že nezaměstnanost ovlivňuje vnímání sebe sama, rodinné a přátelské vztahy a také jistým způsobem určuje životní strategie. Nezaměstnaný absolvent totiž volí takové, které mu pomáhají řešit jeho stávající situaci.

Nyní si myslím, že je na místě shrnout výsledky mé bakalářské práce. Ačkoli byli dotazovaní registrováni na úřadu práce, tak všichni reálně zaměstnaní nehledali. Dalo by se říci, že se mi ve výzkumu objevily dva druhy registrovaných absolventů. První jsou ti, co skutečně alespoň zpočátku zaměstnaní chtějí. Druzí čekají na přijímací zkoušky či rovnou na nástup na vyšší odborné či vysoké školy. Tento postoj samozřejmě ovlivnil i jejich vnímání svého statusu nezaměstnaného a jejich jednání. Čekatelé na studium nepřikládali statusu nezaměstnaného veliký význam pro svůj život. Naopak hledající byli statusem velmi ovlivněni. Tito nezaměstnaní absolventi pociťovali jeho vlivem snížené sebevědomí a další negativní pocity. Rozdíl mezi čekateli na další studium a hledajícími je poněkud smazáván únikem ze statusu nezaměstnaného ke studentskému. Někteří nezaměstnaní se během svého hledání rozhodnou pokračovat ve studiu, aby zvýšili své šance. Toto rozhodnutí má zároveň vliv na vnímání sebe sama.

Zaměstnaní by pro nezaměstnané znamenalo nezávislost, postavení se na vlastní nohy a dospělost. Mohli by začít žít životy jako nezávislí a tedy dospělí lidé.

Rodinné vztahy nezaměstnaných absolventů nejsou příliš narušeny. I když nezaměstnaným absolventům nevádí o své situaci hovořit, tak neustálé otázky týkající se pouze zaměstnaní vnímají velmi negativně. Kromě nukleární rodiny, kde je zájem považován za přirozený, může s ostatními dojít až k ukončení kontaktu. V blízké rodině vznikají také konflikty. Problémy rodina nezaměstnaného vidí ve finanční náročnosti člena bez příjmu a také v jeho malé snaze práci najít.

U nezaměstnaných absolventů ani v jednom případě nedošlo k sociální izolaci. I když s někým třeba ukončili kontakt, stále se stýkají s blízkou rodinou a přáteli. U přátel nacházejí porozumění, jelikož jsou často v podobné situaci jako oni.

Nejčastější způsoby hledání práce jsou pomocí internetu a sociálních sítí. Absolvent bez práce může strávit mnoho času u počítače, aby našel vhodný inzerát. Jelikož ale na počítači mohou nezaměstnaní dělat i jiné věci, může takto strávený čas

působit jako výše zmíněná a rodiči kritizovaná neaktivita. Sociální sítě nejsou jen hojně využívané, ale také nejefektivnější. Jedná-li se o brigádu, zaměstnání či práci v šedé ekonomice, vše bylo získáno pomocí známých.

Nezaměstnaní bývají závislí na sociálních dávkách. Jelikož nezaměstnaní absolventi nemají většinou na dávky nárok, jsou finančně závislí na rodičích či partnerech, se kterými sdílejí domácnost. Někdy jsou rodinou „pouze živení“, v jiných případech dostávají kapesné jako během studia. Přivydělávají si pomocí brigád nebo i prací v šedé ekonomice. V některých případech musejí šetřit a výdaje plánovat. Šetří hlavně na oblečení a společenských aktivitách. U bývalých studentů vysokých škol je časté využívání slev ISIC karty i po ukončení studia.

Struktura času se zdá být u nezaměstnaných absolventů nenarušena. Mají snahu svůj volný čas naplnit smysluplnými aktivitami a někdy si i uvědomují, že by návyk na jinak strukturovaný čas, než je běžné, mohl v budoucnu život jen komplikovat. Svůj volný čas se snaží smysluplně využít. Navštěvují kurzy a učí se novým věcem. Ovšem někdy také „zabíjejí“ čas vysedáváním u počítače.

Domnívám se, že výsledky mého výzkumu ukázaly, že samotná existence dlouhodobě nezaměstnaných absolventů není ohrožena. „Strategie přežití“, které jsou součástí názvu této bakalářské práce, jsou pouhou nadsázkou.

Některé strategie dlouhodobě nezaměstnaných absolventů jsou úspěšnější než jiné. Například strategie hledání zaměstnání patří mezi ty zatím neúspěšné a naopak v udržení časové struktury se zdají být absolventi veskrze úspěšní. Existuje však problém, který žádná strategie nemůže pomoci vyřešit. Pokud je totiž práce vysoce postavena v hodnotovém systému absolventů a zaměstnání považují za jedinou možnost, jak se skutečně osamostatnit a stát dospělými, pak jejich situaci vyřeší pouze získání zaměstnání. Nezaměstnaní absolventi totiž chtějí žít jako dospělí, nikoli jen „přežívat“.

Doufám, že by výsledky mé práce mohly posloužit jako inspirace při tvorbě kvantitativní studie zabývající se nezaměstnaností absolventů. Také po domluvě s vedoucím práce Mgr. Tomášem Čížkem a se svolením dotazovaných nabídnu některé transcripty rozhovorů archivu Sociologického ústavu AV ČR. Bude tedy možno je znovu použít pro vědecké účely.

Použitá literatura

BINNS, D., MARS, G. Family, community, and unemployment: A study in chase. *The Sociological Review*, 1984. vol. 32. no. 4. 662-695 s.

BUCHTOVÁ, B et al. *Nezaměstnanost a zdraví. Pilotní projekt*. Brno: ESF MU, 1999.

BUCHTOVÁ, B. Psychologie nezaměstnanosti. In BUCHTOVÁ, B. et al. *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1st ed. Praha: Grada Publishing a. s., 2002. 236 s. ISBN 8024790068.

BRICKMANN, C. Finanzielle und psycho-soziale Belastungen während der Arbeitslosigkeit. In WACKER, A. *Vom Schock zum Fatalismus?* Frankfurt: Campus Verlag, 1981.

BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. 1st ed. Praha: SLON, 2003. 140 s. ISBN 8086429164.

BURDOVÁ, J., CHAMOUTOVÁ, D.: *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2011. [online] [cit. 2014-05-03] Dostupné z: <
http://www.nuov.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/NZabs_duben2011_pro_www.pdf>.

COLEMAN, J. S. Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 1988, vol. 94. 95-120 s. ISSN 0002-9602.

ČADOVÁ, N., PALEČEK, M. et al. *Jak je v Česku vnímána práce*. 1st ed. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 228 s. ISBN 80-7330-103-2.

DEAN, H., TAYLOR-GOOBY, P. *Dependency culture: the explosion of a myth*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1992. ISBN 0745012256.

ENGBERSEN, G., SCHUYT, K., TIMMER, J. *Cultures of unemployment: A Comparative look at long-term unemployment and urban poverty*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 296 s. ISBN 978-90-5356846-0.

ERVASTI, H., VENETOKLIS, T. *Unemployment and subjekt well-being: does money make a diference?* Helsinki: Government institute for economic research, 2006. 21 s.

EVASON, E. *On the edge: a study of poverty and long-term unemployment in Northern Ireland*. London: Child poverty action group, Calvert's North Star Press, 1985. ISBN 0903963914.

FRYER, D. *Benefit agency? Labour market disadvantage, deprivation and mental health*. *The Psychologist*, 1995. 265-272 s.

FRYER, D., MCKENNA, S. *The laying off of hands: Unemployment and the experience of time*. In FINEMAN, S. *Unemployment: Personal and social consequences*. London: Tavistock Publications, 1987.

- GALLIE, D., VOGLER, C. Unemployment and attitudes to work. In GALLIE, D., MARSH, C., VOGLER, C. et al. *Social Change and the Experience of Unemployment*. Oxford: Oxford University Press. 1994. ISBN 0198279175. 115-153 s.
- GRANOVETTER, M.S. *Getting a job: A Study of contacts and careers*. 2nd ed. University of Chicago Press. 1995. ISBN 0-226-30581-3.
- GRANOVETTER, M.S. *Getting a job: A Study of contacts and careers*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press. 1974.
- GRIFFIN, Ch. *Typical Girls?: Young Women from School to the Job Market*. London: Routledge & Kegan Paul, 1985. ISBN 0710098812.
- GOAL ANDERSEN, J. *Coping with long-term unemployment: economic security, labour market integration and well-being*. Aalborg: Centre for Comparative Welfare state Studies Aalborg University, 2001.
- HAVIGHURST, R. *Developmental task and education*. New York: Davis McKay, 1982.
- HENDRY, L.B. *Growing up and going up*. Aberdeen: Aberdeen University Press, 1983.
- HILGENDORF, L., WELCHMAN, R. *Organizational and social issues in the transfer and use of leasing*. Learning at work development project. Working paper No.7. London: Tavistock institute of human relations, 1982
- HUTSON, S., JENKINS, R. *Family Relationships and the Unemployment of Young People in Swansea*. In WHITE, M. et al. *The social world of the young unemployed*. London: Policy Studies Institute, 1987. ISBN 0853744165.
- JAHODA, M., LAZARSELD, P.,F., ZEISEL, H. *Marienthal: sociografie komunity nezaměstnaných*. 1st ed. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 182 s. ISBN 978-80-210-6226-9.
- JAHODA, M. *Employment and unemployment: A Social-psychological analysis*. 1st ed. Cambridge University Press, 1982. 111 s. ISBN 0-521-28586-0.
- KABELKOVÁ, M., KÖNIGOVÁ, K. *Dobrovolnictví jako možný nástroj k řešení nezaměstnanosti*. *Zdravotně sociální vědy*, 2011. vol. 13, no. 2, 177 – 186 s. ISSN 1804-7122.
- KASL, S.V., COBB, S. *Variability of stress affect among men experiencing job loss*. In GOLDBERGER, L., BREZNITZ, S.: *Handbook of stress: Theoretical and critical aspects*. New York: Free Press, 1982. 445-465 s.
- KELLER, J. *Sociální kapitál*. In MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. et al. *Velký sociologický slovník*. 1st ed. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

- KUBÁTOVÁ, H. Životní svět a sociální světy. 1st ed. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 255 s. ISBN 978-80-244-2150-6.
- KUCHAR, P. Trh práce: sociologická analýza. 1st ed. Praha: Karolinum, 2007. 181 s. ISBN 978-80-246-1383-3.
- MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 2nd ed. Praha: SLON, 1998. 172 s. ISBN 80-85850-60-5.
- MIKOVÁ, Z. Práce. In MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. et al. Velký sociologický slovník. 1st ed. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- PHILLIPS, D. Quality of life: Concept, policy and practice. London, New York: Routledge. 2006. ISBN 0415323541.
- PUTNAM, R. D. Bowling alone: Collapse and revival of American community. New York: Simon&Schuster, 2000. ISBN 0-7432-0304-6.
- SAK, P. Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů. 1st ed. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- SINGER, H.: Unemployment and health. London: Pilgrim trust, 1937.
- SIROVÁTKA, T. Marginalizace na pracovním trhu. Příčiny diskvalifikace a selhávání pracovní síly. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 8021017163.
- SIROVÁTKA, T., ŘEZNÍČEK, I. Dlouhodobá nezaměstnanost a záchraná sociální síť. 1st ed. Brno: MU Brno, 1995. ISBN 80-210-1246-3.
- SUKUP, M. et al. Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2011. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 99 s.
- ŠVANCARA, J. Biodromální aspekty nezaměstnanosti. In BUCHTOVÁ, B. et al. Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada Publishing a. s., 2002. 236 s. ISBN 8024790068.
- TANIGUCHI, H. Man's and woman's volunteering: Gender differences in the effect of employment and family characteristic. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 2006. vol. 35, no. 1, 83 – 101 s.
- ULLAH, P. The Association between income, financial strain and psychological well-being among unemployment youths. Journal of Occupational Psychology, 1990. vol. 63. 317-330 s.
- VALLAS, S.P., FINLAY, W., WHARTON, A.S. Sociology of work: Structures and inequalities. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2009. 376 s. ISBN 978-0-19-538172-6.

VLÁČIL, J. Sociologie práce. In MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. et al. Velký sociologický slovník. 1st ed. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

WARR, P.B., PAYNE, R.L. Experiences of strain and pleasure among British adults. *Social science and medicine*, 1982. vol. no. 2. 16. 1691 – 1697 s.

Elektronické zdroje:

CLARK, A.E. Inequality-aversion and income mobility: A Direct test. [online]. 2006. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <<http://www.econ.cam.ac.uk/cimf/documents/may%2012%20workshop/clark.pdf>>.

CREED, P.A., WATSON, T. Age, gender, psychological well-being and the impact of losing latent and manifest benefits of employment in unemployment people. [online]. Griffith University. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <<http://www98.griffith.edu.au/dspace/bitstream/handle/10072/6500/22037.pdf;jsessionid=D590A7C125BAD919454CC450CD8A4BDD?sequence=1>>.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 435/2004 Sb. z 13.5.2004 o zaměstnanosti. [online]. 2014. [cit. 2014-05-03] Dostupný z: <http://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/akt_zneni/zoz_1.1.2014.pdf>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – Metodika. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_vsps>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Míra nezaměstnanosti v krajích ČR k 31.12.2012. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/animovana_mapa_nezamestnanost_kraje>.

HORA, O. Strategie dlouhodobě nezaměstnaných: vstupní analýza problému. [online]. Praha, Brno: VÚPSV. 2008. [cit. 2013-23-10]. ISBN 978-80-7416-004-2. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_267.pdf>.

KÁBELOVÁ, A. Hello Czech republic: Secondary educational part 3 – Vocational schools. [online]. 25.10.2010. [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <<http://www.czech.cz/en/Studium/System-skolstvi/Stredni-skoly/Stredoskolske-vzdelani-3-dil---Stredni-odborne-sko>>.

MPSV. Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2012. [online]. MVPS, 2013 a. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/trh_prace/rok2012/anal2012.pdf>.

MPSV. Analýza zaměstnanosti a nezaměstnanosti v 1. pololetí 2013. [online]. MVPS, 2013 b. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/trh_prace/rok2013p1/anal2013p1.pdf>.

Seznam příloh:

- 1) Tabulka účastníků
- 2) Struktura rozhovoru
- 3) Transcripty rozhovorů (pouze v elektronické podobě v SIS)

Tabulka účastníků výzkumu

Jméno:	Pohlaví:	Délka nezaměstnanosti:	Zaměření střední odborné školy:	Bydlí s:
Kristýna	Žena	19 měsíců	Sociální péče	Rodiče
Aleš	Muž	8 měsíců	Elektrotechnika	Rodiče
Julie	Žena	7 měsíců	Ekonomie	Rodiče
Romana	Žena	7 měsíců	Ekonomie	Rodiče + partner
Vendula	Žena	7 měsíců, opakovaná	Ekonomie	Sama
Vlasta	Žena	7 měsíců	Ekonomie	Rodiče
Erika	Žena	6 měsíců	Polygrafie	Rodiče
Jaroslava	Žena	6 měsíců, opakovaná	Ekonomie	Partner
Pavel	Muž	6 měsíců	Ekonomie	Rodiče
Zbyněk	Muž	6 měsíců	Elektrotechnika	Rodiče

Struktura rozhovoru

Struktura rozhovoru obsahuje pouze základní otázky, na které jsem se potřebovala dotázat. Struktura byla v průběhu sběru dat upravována, abych se neopomněla zeptat i ostatních na podobné informace.

a) Studium SOŠ

Jakou jsi studoval střední školu?

Podle čeho jsi vybíral střední školu a proč jsi vybral tuhle?

Myslíš si, že ti do budoucna její studium k něčemu bude?

Jak by si zhodnotil sebe jako studenta?

Dělal jsi nějakou brigádu nebo praxe během střední? Byly v oboru tvého studia?

Co jsi měl v plánu po maturitě dělat? Pracovat nebo studovat?

b) Hledání zaměstnání

Jaké zaměstnání by se ti líbilo? V oboru studia?

Co by pro tebe znamenalo získat takové zaměstnání?

Jaké zaměstnání by ti vyhovovalo?

Co by pro tebe znamenalo získat vyhovující zaměstnání?

Co pro tebe znamená získat jakékoli zaměstnání?

Za jakých podmínek by si odmítl zaměstnání? (stěhování, velké dojíždění, nízký plat)

Jakým způsobem hledáš práci?

Jak často hledáš? (frekvence, způsoby)

Navštívil jsi někdy nějakou pracovní agenturu?

c) Zkušenosti s úřadem práce

Můžeš popsat vlastní zkušenost na úřadu práce?

Kdy jsi navštívil ÚP poprvé a kolikrát od té doby?

Snažili se ti nějak pomoci?

Na co máš od úřadu práce jako registrovaný právo?

Co jsou tvoje povinnosti během registrace?

Co bys řekl na veřejně prospěšné práce během registrace třeba za nějaký obnos nebo tak?

d) Alternativní způsoby získávání financí

Kde bydlíš?

Přispíváš nějak?

Privyděláváš si nějaké peníze?

Musíš plánovat ohledně výdajů?

Začal jsi šetřit na něčem? (koníčky, akce...)

e) Sociální síť (rodina, přátelé)

Jak hodnotí tvou situaci tvoji rodiče?

Podporují tě nějak? Pomáhají ti najít práci?

Vycházíte spolu? Podnikáte nějaké společné aktivity?

Bavíte se doma o tvé situaci? A co říkají?

Máš mezi příbuznými někoho s obdobným problémem?

Když se bavíte o tobě, dávají tvůj případ do kontextu celkové nezaměstnanosti?

Jak hodnotí tvou situaci tvoji blízcí přátelé? (Či přítel, se kterým žije)

Pomáhají ti nějak?

Nezměnil se od střední školy nějak váš vztah?

Bavíte se o tvé situaci? A co říkají?

Máš mezi přáteli někoho nezaměstnaného? Je rozdíl povídat si s ním a v čem?

f) Volný čas

Jak trávíš svůj volný čas?

Jaké máš koníčky? Přibyly nějaké aktivity po střední škole?

Jak vypadá tvůj běžný den?

Plánuješ občas něco dopředu? Výlety nebo dovolenou, akce s kamarády a rodiči?

g) Vlastní vnímání situace

Jak sám hodnotíš svou situaci?

Co vlastně pro tebe znamená získat práci?

Co myslíš, že si společnost myslí o nezaměstnaných?

Myslíš si, že společnost vnímá nezaměstnané absolventy hůře než ostatní?